

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО
ПРОСТОРУ У МІСЬКИХ ГРОМАДАХ**

Виконала: студентка 5-го курсу, групи
6.2319-ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Д.А. Князева

Керівник: завідувач кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
професор, д.філос.н. Бутченко Т.І.

Рецензент: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Масюк О.П.

Запоріжжя – 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Князевій Дар'ї Андріївні
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Формування соціального інклюзивного простору
у міських громадах

керівник роботи Бутченко Тарас Іванович, д.філос.н., професор,
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 76-с

2. Строк подання студентом роботи 21 травня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Артемова Л., Бібік Н. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / ред. кол. : Н. Софій, за ред. І. Єрмакова Київ : Контекст, 2000. 336 с.; Васильєва Г. І., Любарець В. В. Термінологічний словник – інклюзія. Київ : Міленіум, 2018. 44 с.; Палагнюк Ю. В., Файчук О. Л. Соціальна робота в умовах сучасних викликів : досвід і перспективи розвитку : монографія. Миколаїв : Ємельянова Т. В., 2022. 511 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Проаналізувати підходи дослідження до формування соціального інклюзивного простору в територіальних громадах у науковій літературі. 2. Визначити зміст понять «інклюзія», «соціальна інклюзія», «соціальний інклюзивний простір», «універсальний дизайн», «міська громада». 3. Обґрунтувати принципи та методи дослідження. 4. Проаналізувати нормативно-правові засади формування соціального інклюзивного простору у міських громадах. 5. Визначити суб'єктів формування соціального інклюзивного простору у міських громадах. 6. Проаналізувати сучасний стан організації інклюзивного простору в українських міських громадах. 7. Запропонувати шляхи оптимізації формування соціального інклюзивного простору в міських громадах України.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
1 таблиця

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Бутченко Т.І., завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Бутченко Т.І., завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Бутченко Т.І., завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Лютий 2024	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Березень 2024	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Квітень 2024	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	<i>виконано</i>

Студент _____ Д.А. Князєва

Керівник роботи _____ Т.І. Бутченко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 65 сторінок, 56 позицій у списку літератури, 1 таблиці.

ІНКЛЮЗІЯ, СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ, СОЦІАЛЬНИЙ ІНКЛЮЗИВНИЙ ПРОСТІР, УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН, МІСЬКА ГРОМАДА

Мета дослідження: аналіз та визначення стратегій формування інклюзивного соціального простору в міських громадах з метою покращення якості життя та забезпечення рівних можливостей для різних соціокультурних груп.

Об'єкт дослідження: міські громади, у яких формується інклюзивний простір.

Предмет дослідження: шляхи та умови формування соціального інклюзивного простору у міських громадах.

Методи дослідження: мультидисциплінарний підхід, аналіз документів та звітів, анкетування та опитування.

Гіпотеза: застосування комплексного підходу у формуванні соціально інклюзивного простору у міській громаді покращує якість життя її членів та зменшує ризики їх соціального виключення.

Висновки: 1. На сьогоднішній день було створено і прийнято багато нормативно-правових актів, зокрема, Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

2. Відбувається трансформація усвідомлення суспільства теми інклюзії, це призводить до появи нових проектів для формування сучасного інклюзивного простору у міських громадах.

3. Взаємодія всіх зацікавлених сторін є важливою умовою для створення гармонійного та справедливого суспільства, де кожен громадянин має можливість реалізувати свій потенціал та брати активну участь у громадському житті.

SUMMARY

The qualification work consists of 65 pages, 56 sources in the list of references, 1 table.

INCLUSION, SOCIAL INCLUSION, SOCIAL INCLUSIVE SPACE, UNIVERSAL DESIGN, URBAN COMMUNITY

The purpose of research is to analyze and determine strategies for forming an inclusive social space in urban communities in order to improve the quality of life and ensure equal opportunities for different socio-cultural groups.

The object of research is urban communities where the inclusive space is being formed.

The subject of research is the ways and conditions of forming the social inclusive space in the urban communities.

The research methods include a multidisciplinary approach, analysis of documents and reports, questionnaires and surveys.

Research hypothesis: the application of a comprehensive approach in the formation of the social inclusive space in urban communities improving the quality of life of its members and reducing the risks of their social exclusion.

Conclusions: 1. Presently, a number of normative legal acts have been created and adopted, in particular, the Law of Ukraine “On Social Services”, the Law of Ukraine “On the Basics of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine”.

2. There is a transformation of society's understanding of the concept of inclusion that leads to the appearance of new projects for the formation of a modern inclusive space in urban communities.

3. The interaction of all interested parties is an important condition for building a harmonious and just society, where every citizen has the opportunity to realize his potential and take an active part in public life.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ У МІСЬКИХ ГРОМАДАХ....	6
1.1. Аналіз підходів до дослідження формування соціального інклюзивного простору у міських громадах.....	6
1.2. Зміст понять «інклюзія» «соціальна інклюзія» «соціальний інклюзивний простір» «універсальний дизайн» «міська громада».....	13
1.3. Принципи та методи дослідження формування соціального інклюзивного простору у територіальних громадах.....	18
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ У МІСЬКИХ ГРОМАДАХ.....	23
2.1. Нормативно-правові засади формування соціального інклюзивного простору у міських громадах.....	23
2.2. Суб'єкти формування соціального інклюзивного простору у міських громадах.....	35
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ У МІСЬКИХ ГРОМАДАХ.....	42
3.1. Сучасний стан організації інклюзивного простору на прикладі реалізації відповідних програм у міських громадах.....	42
3.2. Шляхи оптимізації формування інклюзивного простору в міських громадах України.....	48
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування соціального інклюзивного простору у міських громадах є ключовим аспектом сучасного розвитку суспільства. Цей процес передбачає створення оточення, де кожна людина, незалежно від її індивідуальних особливостей та обставин, має рівний доступ до всіх сфер життя та можливостей. Актуальність дослідження процесів формування соціального інклюзивного простору у міських громадах набуває особливої вагомості в сучасному суспільстві, ознаменованому складними трансформаціями та розмаїттям потреб населення. Зростання урбанізації, швидкі зміни соціокультурного середовища та вдосконалення технологій вимагають глибокого розуміння та активної участі в розбудові простору, який враховує різноманітність індивідів. Однією з основних складових формування інклюзивного простору є створення фізичної інфраструктури, яка б враховувала потреби всіх груп населення. Наприклад, важливо мати безбар'єрні зони для людей з обмеженими можливостями, адаптовані дитячі майданчики для дітей із специфічними потребами та інші об'єкти, які дозволяють всім громадянам користуватися міським простором без перешкод.

Проблемна ситуація полягає у тому, що формування соціального інклюзивного простору у міських громадах є складним процесом, що включає вирішення низки проблем. Інфраструктурні обмеження, як-от недоступність громадських просторів і транспорту, ускладнюють пересування людей з обмеженими можливостями. Соціальні бар'єри, включаючи стигматизацію і низьку обізнаність населення, призводять до дискримінації. Економічні труднощі, такі як недостатнє фінансування і обмежений доступ до ринку праці, погіршують становище людей з інвалідністю. Політичні та адміністративні перепони, зокрема неефективна нормативно-правова база і відсутність координації, перешкоджають реалізації інклюзивних ініціатив. Освітні виклики обмежують доступ дітей з інвалідністю до якісної освіти, а культурні та ментальні бар'єри перешкоджають формуванню інклюзивного суспільства.

Крім того, соціальний інклюзивний простір передбачає взаємодію та взаєморозуміння між різними соціокультурними групами. Розвиваючи різноманітні культурні та освітні ініціативи, можна сприяти взаємосприйняттю та вирішенню конфліктів, створюючи гармонійне міське співжиття.

Важливо також забезпечити доступ до освіти та професійної діяльності для всіх шарів населення. Це допоможе розширити можливості громадян і сприяти їхньому повноцінному участю у соціально-економічному житті міста.

У контексті швидких технологічних змін важливо враховувати також цифрову інклюзію. Забезпечення доступу до інформації та технологій для всіх шарів населення сприяє розвитку інформаційного суспільства та покращує якість життя.

Таким чином, формування соціального інклюзивного простору у міських громадах – це складний, але надзвичайно важливий процес, який спрямований на створення справедливого, відкритого та гармонійного середовища для всіх мешканців міста.

Об'єкт дослідження: міські громади, у яких формується інклюзивний простір.

Предмет дослідження: шляхи та умови формування соціального інклюзивного простору у міських громадах.

Мета дослідження: аналіз та визначення стратегій формування інклюзивного соціального простору в міських громадах з метою покращення якості життя та забезпечення рівних можливостей для різних соціокультурних груп.

Завдання дослідження:

- проаналізувати підходи дослідження до формування соціального інклюзивного простору в територіальних громадах у науковій літературі;
- визначити зміст понять «інклюзія», «соціальна інклюзія», «соціальний інклюзивний простір», «універсальний дизайн», «міська громада».
- обґрунтувати принципи та методи дослідження;

- проаналізувати нормативно-правові засади формування соціального інклюзивного простору у територіальних громадах;
- визначити суб'єктів формування соціального інклюзивного простору у міських громадах;
- проаналізувати сучасний стан організації інклюзивного простору в українських міських громадах;
- запропонувати шляхи оптимізації формування інклюзивного простору в міських громадах України.

Гіпотеза: застосування комплексного підходу у формуванні соціально інклюзивного простору у міській громаді покращує якість життя її членів та зменшує ризики їх соціального виключення.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ У МІСЬКИХ ГРОМАДАХ

1.1. Аналіз підходів до дослідження формування соціального інклюзивного простору у міських громадах

У сучасній літературі представлені різні підходи до дослідження формування соціального інклюзивного простору у міських громадах.

А. І. Берендєєва у своїй статті «Сфера застосування дефініції «інклюзія»» звертає увагу на правові аспекти та законодавчі ініціативи, що стосуються інклюзії в Україні [7]. Серед них можна виділити:

- законодавча база: аналізуються наявні законодавчі норми та законопроекти, спрямовані на захист прав осіб з обмеженими можливостями та їхню інтеграцію у суспільство;

- права та гарантії: розкриваються права осіб з обмеженими можливостями на доступ до освіти, праці, медичного обслуговування та інших сфер життя, а також механізми їх захисту;

- механізми реалізації: наводиться інформація про програми, проекти та ініціативи, спрямовані на забезпечення інклюзивних умов для осіб з обмеженими можливостями та їхню повноцінну участь у суспільному житті;

- система підтримки: аналізуються існуючі механізми підтримки для осіб з обмеженими можливостями та їхніх сімей, включаючи соціальні послуги та фінансові допомоги.

Зрештою зазначена робота не лише розкриває поточний стан законодавства, але й надає підґрунтя для подальших дій та реформ у цій сфері. Її аналіз допомагає краще зрозуміти, які кроки необхідно зробити для покращення умов життя осіб з обмеженими можливостями та забезпечення їхньої повноцінної участі у суспільному житті.

Дослідження В. Передерія та О. Яковлевої про географічне розташування соціальних об'єктів у містах та їх вплив на соціокультурні групи населення виявило деякі цікаві та значущі результати. Наприклад, зазначені автори показали, що нерівномірне розподілення соціальних послуг у місті може призводити до виникнення територіальних нерівностей, у доступі до цих послуг, для різних соціокультурних груп. Також вони виявили, що певні соціальні об'єкти, такі як школи, медичні заклади та культурні центри, мають значний вплив на формування соціальних взаємозв'язків та спільнот у міському середовищі.

Згадана робота має потенційну важливість у вирішенні проблем соціальної інклюзії та створенні більш справедливого та рівного доступу до соціальних ресурсів у містах. Вважаємо, що розуміння впливу географічного розташування соціальних об'єктів на різні соціокультурні групи може сприяти розробці ефективних стратегій міського планування та політик, спрямованих на забезпечення більшої соціальної справедливості та інклюзії.

В. Малиновська та І. Жукова детально розглядають взаємодію людей у громадських просторах українських міст, вивчаючи психосоціальні аспекти стосунків та ідентифікації громадян в інклюзивному середовищі. Розглянемо психосоціальні аспекти більш детально:

- взаємодія і соціальна підтримка: дослідницька робота розглядає способи взаємодії та механізми соціальної підтримки у громадських просторах міст, а також їх вплив на самопочуття та відчуття належності до громади;
- ідентифікація та самовизначення: дослідження глибоко аналізує процеси самовизначення та формування ідентичності різних груп населення, звертаючи увагу на ті групи, що можуть бути відчужені або маргіналізовані;
- взаємодія між культурними групами: робота досліджує, як різні культурні групи взаємодіють у громадських просторах, виявляє чинники, які сприяють або перешкоджають такій взаємодії, та розкриває її вплив на соціальну кооперацію і співництво;

– перцепція безпеки та комфорту: робота зосереджується на сприйнятті рівня безпеки та комфорту у громадських просторах, аналізує їх вплив на рівень стресу та здоров'я, і виявляє заходи для покращення цих аспектів.

I. О. Цимбалюк досліджує економічні виміри інклюзивного розвитку та вплив економічних чинників на можливості участі громадян у соціально-економічному житті міст. По-перше, аналізується доступність економічних послуг для різних соціальних груп, зокрема, банківських та мікро фінансових послуг. Також досліджується економічна нерівність і розподіл доходів, а також можливості зайнятості та інвестицій для різних соціальних категорій населення. Крім того, робота звертає увагу на розвиток бізнесу та підприємництва у містах, аналізуючи стан підприємницького середовища та інвестиційні можливості. Нарешті, досліджується інфраструктура міста та ринкові можливості та оцінюється розвиток торговельно-розважальних центрів, ринків та інших об'єктів, що впливають на економічну активність та споживчу діяльність громадян. Ці аспекти вивчення є важливими для розуміння економічних умов у містах та можливостей громадян для участі у соціально-економічному житті [38].

В. Білецький та Г. Прімаченко висвітлюють взаємодію різних систем – соціальних, економічних, інфраструктурних – у створенні гармонійного та інклюзивного міського оточення. У дослідженні В. Білецького та Г. Прімаченка виділяються різні форми взаємодії між різними системами у міському середовищі:

– співпраця: різні системи співпрацюють між собою для досягнення спільних цілей та завдань, наприклад, соціальні програми підтримуються за допомогою фінансування з економічних джерел або забезпечені відповідною інфраструктурою;

– взаємозалежність: розвиток однієї системи впливає на інші системи, і навпаки, наприклад, економічний зростання призводить до покращення якості соціальних послуг або розвитку нової інфраструктури;

– комплементарність: різні системи доповнюють одна одну, створюючи сприятливі умови для розвитку міста, наприклад, розвиток транспортної інфраструктури збільшує доступність міських послуг та підтримує економічний розвиток;

– конфлікт: іноді різні системи конкурують між собою або мають протилежні інтереси, наприклад, конфлікт між розвитком житлової інфраструктури та збереженням природних ресурсів.

Соціальна система інклюзивного міського оточення складається з різноманітних елементів, що взаємодіють між собою для створення сприятливих умов для активної участі всіх мешканців у житті міста. Наприклад, у великих містах з розвиненою соціальною інфраструктурою, такою як школи, лікарні та культурні заклади, громадяни мають доступ до різноманітних соціальних послуг. Ці послуги надаються без виключення на основі потреб, а не соціального статусу або матеріального стану.

Крім того, інклюзивні міста активно впроваджують соціальні програми та проекти, спрямовані на підтримку різних соціальних груп, зокрема вразливих категорій населення, які знаходяться у складних життєвих обставинах. Такі програми можуть включати соціальну допомогу, реабілітаційні заходи та психологічну підтримку.

В інклюзивних містах відбувається активна соціальна взаємодія та формування спільнот. Громадяни беруть участь у різноманітних громадських заходах, спільних ініціатив та громадських організаціях, що сприяє розвитку взаємодопомоги та підтримує соціальну кооперацію.

Зазначені фактори разом створюють інклюзивну соціальну систему, яка забезпечує гармонійний розвиток міста та забезпечує рівні можливості для всіх його мешканців.

І. Г. Сергієнко досліджує тему інклюзивної урбанізації та соціальної інклюзії. «Інклюзивне місто майбутнього» автор визначив як безпечне, комфортне та спокійне місце для життя, де всі думки та голоси враховуються, де кожен громадянин має рівні можливості для досягнення успіху, де немає

дискримінації. Разом із цим автор розкриває проблеми для людей з інклюзією, з якими обмеженнями у суспільстві вони зіштовхуються щодня, через неприйняття їх як членів суспільства. Головний висновок, до якого приходять цей автор: інклюзивні міста створюються в першу чергу завдяки спільним зусиллям держави, громадянського суспільства та всіх зацікавлених сторін. Стратегії, які він пропонує, передбачають активне залучення всіх груп населення до процесу прийняття рішень, що таким чином сприятиме більш реалістичному сценарію інклюзивного міського планування. Головна ідея полягає у створенні інклюзивних міст та місцевого самоврядування. Саме такі міста нададуть гарантію, що всі люди, незалежно від свого статусу, раси, віку чи статі, матимуть рівні можливості і доступ до всіх ресурсів [36].

М.О. Андреева зосереджується на практичних аспектах впровадження інклюзії в українському суспільстві [3]. На думку дослідниці, акцентуація на створенні рівних можливостей свідчить про прагматичний підхід та активність у розвитку інклюзивного середовища. Крім того, вона визначає такі стратегії для забезпечення рівних можливостей у різних сферах життя як: створення доступної інфраструктури (включає у себе розробку та впровадження стандартів доступності для всіх громадських приміщень, транспортних засобів та інших об'єктів, що дозволяє людям з обмеженими можливостями вільно користуватися ними); забезпечення доступу до освіти (створення спеціальних програм та умов для навчання дітей з особливими потребами у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах); розвиток професійної реабілітації (спрямований на створення умов для професійного розвитку та працевлаштування осіб з інвалідністю шляхом надання освітніх та тренінгових програм а також підтримки роботодавців); стимулювання соціально-економічної активності (включає в себе розробку програм і заходів, спрямованих на створення умов для активної участі осіб з обмеженими можливостями у громадському та економічному житті).

На нашу думку, підхід М.О. Андреевої має як переваги, так і недоліки.

Переваги:

- зорієнтовано на розбудову суспільства рівних можливостей;
- прагматичний підхід до інклюзії.

Недоліки :

- може вимагати конкретних прикладів чи стратегій для демонстрації практичності.

О.О. Стрельнікова, Н.О. Єсіна розглядають роль соціальної роботи у створенні інклюзивного середовища та підкреслюють сутність інклюзивних практик у цій сфері. Роль соціальної роботи у цьому контексті полягає у забезпеченні доступу до соціальних послуг та підтримці інклюзивних процесів для всіх членів суспільства, незалежно від їхніх особистих характеристик або обставин. Соціальні працівники відіграють ключову роль у визначенні потреб населення та розробці програм та послуг, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Вони також працюють з інституціями та громадськими організаціями для реалізації інклюзивних стратегій і політик на різних рівнях суспільства. Через свою роботу соціальні працівники сприяють формуванню відкритого, толерантного та включаючого середовища, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та брати участь у житті суспільства [37].

Н.М. Бирко, автор посібника «Пріоритетні підходи універсального дизайну» [8], висвітлює методи та стратегії універсального дизайну, що сприяють створенню інклюзивного простору, а саме:

- врахування різноманітності користувачів: універсальний дизайн враховує потреби та можливості різних груп користувачів, включаючи людей з обмеженими можливостями, людей похилого віку та інші вразливі групи;

- створення доступного середовища: означає розробку об'єктів, будівель та інфраструктури з урахуванням принципів доступності для всіх користувачів, забезпечуючи їм зручний доступ та безпеку;

- застосування гнучких та адаптивних рішень: універсальний дизайн передбачає застосування гнучких та адаптивних рішень, які можуть відповідати різним потребам користувачів у різних ситуаціях;

– використання інноваційних технологій: інноваційні технології можуть використовуватися для створення нових рішень, які забезпечують більшу доступність та комфорт для всіх користувачів;

– партисипація користувачів: важливою стратегією є включення користувачів у процес проектування та розробки, щоб їхні потреби та досвід були враховані на кожному етапі.

У посібнику «Пріоритетні підходи універсального дизайну» Н.М. Бирко зосереджується на важливості застосування універсального дизайну для створення інклюзивного простору. Ця робота висвітлює різноманітні методи та стратегії, які допомагають забезпечити доступність та зручність для всіх користувачів, незалежно від їхніх особистих характеристик чи можливостей.

Автор акцентує увагу на важливості урахування різноманітності користувачів, адаптивності та гнучкості рішень, а також на партисипації користувачів у процесі розробки та проектування. Ці принципи є важливими для побудови сучасного, інклюзивного середовища, яке б дозволило всім користувачам комфортно та ефективно використовувати об'єкти інфраструктури та сервіси. Тобто здійснення універсального дизайну стає ключовим чинником для покращення якості життя та забезпечення рівних можливостей для всіх груп населення [8].

Таким чином, аналізуючи різноманітні підходи до дослідження формування соціального інклюзивного простору у міських громадах, стає очевидним, що ця проблема вимагає комплексного підходу та інтегрованого розуміння. Різні дослідники звертають увагу на різні аспекти цього процесу, починаючи від географічного розташування соціальних об'єктів та їх впливу на різні соціокультурні групи населення, і закінчуючи роллю соціальної роботи та психосоціальними аспектами взаємодії людей у громадських просторах.

Усі ці підходи важливі, оскільки вони допомагають розкрити різні аспекти проблеми та сприяють розумінню її комплексності. Географічний підхід дозволяє розглядати простір як фізичну основу взаємодії громадян,

водночас аналіз соціальних вимірів простору відкриває важливі психосоціальні та культурні аспекти інклюзивності.

Роботи, що розглядають роль соціальної роботи та психосоціальні аспекти взаємодії людей у громадських просторах, підкреслюють значення емпатії, співпраці та взаєморозуміння для створення інклюзивного середовища.

Крім того, дослідження економічних вимірів інклюзивного розвитку наголошують на важливості економічної стабільності та доступності ресурсів для всіх членів громади.

Загалом, різноманітність підходів до дослідження формування соціального інклюзивного простору у міських громадах свідчить про складність цієї проблеми та необхідність системного підходу до її вирішення. Інтеграція різних підходів та взаємодія між науковими дисциплінами можуть сприяти створенню більш інклюзивного та справедливого міського середовища, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та брати активну участь у житті громади.

1.2. Зміст понять «інклюзія», «соціальна інклюзія», «соціальний інклюзивний простір», «універсальний дизайн», «міська громада»

Для повного розуміння теми дослідження необхідно розкрити зміст основних понять.

Н.М. Бирко у своїй роботі «Пріоритетні підходи універсального дизайну» дає визначення поняттю «інклюзія» наступним чином [8]. Інклюзія – це концепція, що передбачає створення суспільства, де кожна людина, незалежно від її індивідуальних особливостей, має можливість повноцінно брати участь у всіх сферах життя, від освіти та праці до культурних та соціальних заходів. Це підходить, спрямований на створення середовища, яке сприяє рівності, взаєморозумінню та взаємодії всіх груп суспільства.

Обмежувати інклюзію лише інтеграцією людей з інвалідністю не є правомірним, оскільки інклюзія має ширший контекст, ніж лише включення

осіб з інвалідністю. Це підхід, спрямований на створення середовища, де всі люди, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, мають можливість повноцінно брати участь у всіх сферах життя, від освіти та праці до культурних та соціальних заходів. У документі «Інклюзія й освіта: усі означає всі», який представлений Глобальним освітнім моніторингом ЮНЕСКО, розглядаються принципи та практичні рекомендації щодо впровадження інклюзивної освіти. Документ висвітлює важливість розширення концепції інклюзії та створення середовища, де всі учні, незалежно від їхніх потреб, здібностей та індивідуальних особливостей, мають можливість навчатися разом та розвиватися.

За словником Г.І. Васильєвої і В.В. Любарєць, соціальна інклюзія – це «процес змін у політичній, економічній, соціальній сферах, спрямований на утвердження соціальної рівності» [11, с. 42].

Обидва визначення відображають різні аспекти інклюзії, проте друге визначення, яке надане за словником Г.І. Васильєвої та В.В. Любарєць, вважається більш точним у контексті соціальної інклюзії. Воно виходить за межі лише включення осіб з інвалідністю і акцентує увагу на процесі змін у політичній, економічній та соціальній сферах. Соціальна інклюзія, як процес утвердження соціальної рівності, враховує потреби всіх груп суспільства та сприяє створенню умов для їхньої повноцінної участі у всіх аспектах життя. Таким чином, друге визначення відображає більш широкий та комплексний підхід до інклюзії, який враховує різноманітні потреби та інтереси різних груп суспільства.

«Соціальна інклюзія» – це процес, спрямований на забезпечення людям, які зазнають ризику бідності та соціального вилучення, можливостей та ресурсів, необхідних для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті та досягти рівня життя і добробуту відповідно до стандартів якості життя. Основна ідея полягає в тому, щоб забезпечити активне включення всіх груп населення у всі сфери суспільства, враховуючи різноманітність їхніх потреб та можливостей.

Основні аспекти соціальної інклюзії включають:

- забезпечення рівних можливостей для всіх, незалежно від їхнього етнічного походження, статі, віку, фізичного або психічного стану, соціального статусу тощо;
- визнання та повага до різноманіття індивідів і груп у суспільстві, сприяння інклюзивному підходу до всіх;
- забезпечення доступу до різних ресурсів, послуг та участі у всіх сферах життя, включаючи освіту, зайнятість, здоров'я, культуру тощо;
- активна робота на зменшення соціальних нерівностей та вирішення проблем, які можуть утруднювати повноцінну участь груп населення.

А.І. Бреднєєва визначає поняття «соціальна інклюзія» наступним чином: соціальна інклюзія – це процес, спрямований на забезпечення людям, які зазнають ризику бідності та соціального виключення, можливостей та ресурсів, необхідних для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті та досягти рівня життя та добробуту відповідно до стандартів якості життя [7].

О.О. Стрельнікова та Н.О. Єсіна визначають інклюзію як спрямовану на врахування потреб різних соціальних груп, забезпечення їхнього доступу до ресурсів та послуг, а також на подолання стереотипів і дискримінації. Соціальна інклюзія прагне до створення справедливого та взаєморозуміючого суспільства [37].

Порівнюючи визначення соціальної інклюзії, виділяються загальні ознаки, які підкреслюють усі автори. Вони всі вказують на те, що соціальна інклюзія спрямована на забезпечення можливостей та ресурсів для участі в економічному, соціальному та культурному житті, а також на досягнення рівня життя і добробуту відповідно до стандартів якості життя.

Особливі ознаки визначення А.І. Бреднєєвої полягають у врахуванні ризику бідності та соціального виключення як факторів, які потребують уваги у процесі реалізації соціальної інклюзії. Це відмінність від інших визначень, де не було прямого згадування про ці аспекти.

При порівнянні важливо враховувати контекст та аудиторію, на яку орієнтовані відповідні дефініції. Наприклад, у випадку визначення А.І.Бреднєвої, врахування ризику бідності та соціального виключення може бути важливим для розробки соціальних програм і політик, спрямованих на підтримку найбільш вразливих груп населення. Проте, у деяких контекстах, ці аспекти можуть бути менш актуальними, тому важливо адаптувати визначення залежно від потреб і конкретного контексту.

Своєю чергою, О.О. Стрельнікова та Н.О. Єсіна враховують визначенні соціальної інклюзії специфічні потреби різних соціальних груп та проблему стереотипів і дискримінації. Цей підхід має прояв у визначенні, в якому підкреслюється, що соціальна інклюзія спрямована на врахування потреб різних соціальних груп, забезпечення їхнього доступу до ресурсів та послуг, а також на подолання стереотипів і дискримінації. Це дозволяє враховувати індивідуальні потреби різних груп населення та створювати більш ефективні та включаючі програми та політики [37].

При порівнянні визначень важливо також звернути увагу на їхню універсальність та застосовність у різних контекстах. Такі загальні ознаки, як спрямованість на забезпечення можливостей та ресурсів для всіх членів суспільства та досягнення високого рівня життя і добробуту, властиві всім визначенням. Однак, специфічні аспекти, такі як врахування ризику бідності та соціального виключення, або звернення до потреб різних соціальних груп, можуть варіюватися залежно від конкретного контексту та завдань, що ставляться перед соціальною інклюзією.

Соціальний інклюзивний простір означає оточення, де створені умови для активної участі різних соціокультурних груп у громадському житті. Цей термін, визначений у наукових дослідженнях та концепціях, пов'язаних з архітектурою, соціологією, та іншими сферами як оточення, що базується на рівності та розумінні потреб різних соціальних груп, враховує різноманіття і відмінності, а також наголошує на доступності та включенні. Це поняття активно застосовується в архітектурі, міському плануванні, соціальній роботі та інших

галузях для створення сприятливих умов для різних соціальних груп у суспільстві. Стрімке створення соціального інклюзивного простору сприяє розвитку громадського сектору та забезпечує різноманітні можливості для розвитку громадян.

Універсальний дизайн або «дизайн для всіх» – концепція, що передбачає проектування продукції та середовища таким чином, щоб ними могли бути користуватися найбільш широке коло людей. Універсальний дизайн набуває все більшої актуальності у світі, особливо в умовах зростаючого числа літніх людей у багатьох країнах.

В основі філософії універсального дизайну лежить ідея створення такого середовища, продуктів і послуг, які були б корисні всім, а не тільки людям з інвалідністю. У найбільш простому розумінні, універсальний дизайн – це дизайн усіх речей, в центрі уваги якого знаходиться людина і який враховує потреби кожного і кожної.

Універсальний дизайн, на думку Н.М. Бирко, передбачає створення продуктів, середовищ та послуг, які є доступними та користуються зручністю для всіх, включаючи людей з різними фізичними та когнітивними можливостями [8]. Зазначена концепція, заснована на принципах інклюзії та доступності, сприяє створенню середовища, де різні індивіди можуть взаємодіяти та користуватися ресурсами без обмежень.

Визначення «міська громада» можна охарактеризувати наступним чином. Міська громада визначається як територіальна одиниця, що об'єднує мешканців міста для спільного управління, розвитку та вирішення громадських питань.

У ході дослідження понять «інклюзія», «соціальна інклюзія», «соціальний інклюзивний простір», «універсальний дизайн», «міська громада», було виявлено схожість у їхніх визначеннях. Автори відзначають важливість створення умов для рівної участі та доступу до ресурсів для всіх членів суспільства. «Інклюзія» і «соціальна інклюзія» описують процес забезпечення таких умов, які сприяють активній участі людей у різних сферах життя.

«Соціальний інклюзивний простір» вказує на оточення, де цей процес реалізується через розуміння та врахування потреб різних соціальних груп. «Універсальний дизайн» спрямований на створення продуктів та середовищ, доступних для всіх без обмежень. Нарешті, «міська громада» описує територіальну одиницю, де зусилля спрямовані на спільне управління та розвиток, щоб задовольнити потреби мешканців міста. Ці визначення підтверджують важливість рівноправної участі та взаєморозуміння у будівництві справедливого та інклюзивного суспільства.

1.3. Принципи та методи дослідження формування соціального інклюзивного простору у територіальних громадах

Дослідження ґрунтується на таких принципах:

– об'єктивності: дослідження спрямована на визначення закономірних тенденцій формування інклюзивного простору у територіальних громадах. Крім того, виконання цього принципу пов'язано з використанням об'єктивних відомостей та джерел інформації (наукових статей, офіційних документів та звітів та ін.). Для аналізу інклюзивного простору у територіальних громадах, розпочинаємо з вивчення теоретичних концепцій і принципів інклюзивності, що визначені в наукових статтях та офіційних документах. Потім переходимо до конкретних прикладів інклюзивних ініціатив та проектів, які реалізовані у різних територіальних громадах. Наприклад, досліджуємо, які саме заходи були вжиті у конкретних містах для поліпшення доступності та включеності.

– історизму: дослідження інклюзивного простору також має враховувати історичний контекст і розвиток понять і практик інклюзивності. Зробили аналіз історичних даних і розвитку політик та програм в сфері інклюзивності у територіальних громадах протягом часу. Наприклад, дослідили, які політичні, соціальні та економічні фактори впливали на формування інклюзивного середовища у минулому та як ці процеси еволюціонували з часом.

– системності, згідно з яким дослідження, спрямоване на встановлення комплексу географічних, соціальних, економічних та архітектурних аспектів формування інклюзивного простору в міських громадах. Відповідно до принципу системності прагнули визначити головні системоутворюючі взаємозв'язки формування інклюзивного простору у міських громадах - тобто закономірності цього процесу.

– єдності теорії та практики, відповідно до якого прагнули перевірити відповідність різноманітних теоретичних підходів, концепцій інклюзії практичним реаліям. Наприклад, якщо теоретичні моделі вказують на важливість громадської участі у процесі планування, то аналізували як це реалізується на практиці у різних громадах через вивчення офіційних документів та звітів.

На підґрунті зазначених принципів використовуються такі методи:

– мультидисциплінарний підхід: для глибокого розуміння проблеми формування інклюзивного простору використовувалися методи різних галузей знань, таких як соціологія, географія, архітектура та ін. Це дозволило отримати більш повне та об'єктивне уявлення про досліджувану проблему. Наприклад, такі автори як В. Передерій та О. Яковлева розглядали географічне розташування соціальних об'єктів у містах та їх вплив на соціокультурні групи населення, О. О. Стрельнікова, Н. О. Єсіна розглядають роль соціальної роботи у створенні інклюзивного середовища та підкреслюють сутність інклюзивних практик у цій сфері, І.Г Сергієнко досліджує тему інклюзивної урбанізації та соціальної інклюзії;

– аналіз документів та літературних джерел: застосовувався метод аналізу наукових статей, звітів та інших документів для отримання інформації про різні підходи та стратегії, що використовуються в різних міських громадах для створення інклюзивного простору;

– аналіз документів та звітів: передбачав вивчення офіційних документів, звітів та програм місцевих урядів та організацій, що стосуються формування інклюзивного простору. Почавши дослідження, було вирішено

спочатку зібрати всі доступні документи, які стосуються цієї проблематики. Це включало в себе закони, регуляторні акти, звіти місцевих урядів та програми організацій, що займаються питаннями інклюзивності. Завдяки доступу до онлайн-баз даних та ресурсів місцевих архівів, була зібрана значна кількість документів для подальшого аналізу;

– анкетування та опитування: застосування анкет та опитувань серед мешканців міських громад може допомогти зібрати відгуки та думки щодо інклюзивного простору, а також визначити їхні потреби та пріоритети.

Під час дослідження даної теми були проведені експертні опитування з метою отримання різноманітних думок та поглядів від фахівців різних галузей, які мали досвід у формуванні інклюзивного простору. Були опитані архітектори, міські планувальники, соціологи, соціальні робітники, громадські активісти та експерти з прав людини. Опитувальник був складений таким чином, щоб максимально відобразити різні аспекти формування інклюзивного простору та отримати конкретні відповіді від експертів. Питання були спрямовані на виявлення найефективніших підходів та стратегій у різних сферах, таких як архітектура, міське планування, соціальні програми та правові рамки. Наприклад, питання включали: «Які архітектурні або проекти стосовно планування міста ви вважаєте найбільш інклюзивними для людей з обмеженими можливостями?», «Які соціальні програми або ініціативи ви вважаєте найбільш успішними у створенні інклюзивного середовища?», «Які критерії ви вважаєте найбільш важливими при оцінці інклюзивності громадських просторів?», «Які перешкоди ви вбачаєте у формуванні інклюзивного простору і як їх можна подолати?». Ці питання сприяли збору різноманітних думок та експертних оцінок, які були важливими для подальшого аналізу та розробки рекомендацій щодо формування інклюзивного простору.

Після аналізу різноманітних підходів до дослідження формування соціального інклюзивного простору в територіальних громадах у науковій літературі виявлено, що ця проблема має складний та багатогранний характер.

У наукових дослідженнях використовуються різні теоретичні підходи, методології та практичні інструменти для вивчення цієї теми. Зокрема, дослідники акцентують увагу на доступності інфраструктури, соціальній інтеграції, участі громади та захисті прав уразливих груп населення.

Важливо відзначити, що багато авторів підкреслюють необхідність комплексного підходу до дослідження цього питання, який враховує взаємозв'язок різних факторів та вплив різних авторів на формування інклюзивного середовища. Також виявлена тенденція до інтеграції теоретичних концепцій з практичними аспектами формування інклюзивного простору.

У дослідженні прагнули зрозуміти різноманітність підходів та визначити ключові фактори, які впливають на формування інклюзивного простору в територіальних громадах. Наша робота підтверджує важливість подальших досліджень у цій сфері для розробки ефективних стратегій та політик, спрямованих на створення більш інклюзивного та сприятливого середовища для всіх членів суспільства.

Після вивчення понять «інклюзія», «соціальна інклюзія», «соціальний інклюзивний простір», «універсальний дизайн» та «міська громада» визначено їх значення та взаємозв'язок у контексті формування сприятливого середовища для всіх членів суспільства. Розглянуто як різні автори дають визначення цим поняттям, та порівняні кожне між собою, та між визначенням різних авторів.

Після ретельного аналізу принципів та методів дослідження можна зробити висновок, що вони є важливою складовою будь-якого наукового дослідження. Принципи, такі як систематичність, об'єктивність, допомагають забезпечити наукову обґрунтованість та достовірність результатів. Щодо методів, таких як: мультидисциплінарний підхід, аналіз документів, літературних джерел та звітів, анкетування та опитування, вони різноманітні й вибираються залежно від предмета та мети дослідження. Використання методів дозволяє отримати комплексний погляд на досліджувану проблему. Заслуговує уваги те, що правильний вибір принципів та методів дослідження є запорукою успішності наукової роботи та вірного визначення її результатів.

Окрім цього, важливо пам'ятати, що навіть найкращі принципи та методи можуть бути ефективними лише при правильній їхній реалізації. Виконання наукового дослідження вимагає від дослідника не лише знань про різноманітні підходи та техніки, але й уміння їх використовувати з розумінням та креативністю.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ У МІСЬКИХ ГРОМАДАХ

2.1. Нормативно-правові засади формування соціального інклюзивного простору у міських громадах

Кожна держава відповідно до рівня свого розвитку, пріоритетів та можливостей формує власну соціальну та економічну політику щодо захисту прав та інтересів осіб з особливими потребами. Розвиток сучасного українського суспільства також характеризується посиленням уваги до проблем цієї категорії людей, особливо враховуючи той факт, що їх кількість постійно зростає внаслідок військових дій в нашій державі (Закони України: «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», 1991 р. [27]; «Про реабілітацію інвалідів в Україні», 2005 р. [30]; «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю», 2009 р. [30]; Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю / Нац. Асамблея людей з інвалідністю України [16]; низка постанов Кабінету Міністрів України та указів Президента України).

Нормативно-правове регулювання формування соціального інклюзивного простору у міських громадах має багаторівневий характер. На міжнародному рівні насамперед відзначимо рекомендації і програми ООН, ЮНЕСКО, що базуються на принципах гуманітарних цінностей, прав людини та сталого розвитку. Декілька ключових нормативно-правових засад можуть бути виділені:

Конвенція про права осіб з інвалідністю (КПОІ): конвенція, прийнята в 2006 році Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, містить положення про інклюзивну освіту, доступність, участь у суспільному житті та соціальному захисті для осіб з інвалідністю. Вона визначає права цих осіб на

рівність, включення та повагу до їх гідності. Місцеві влади зобов'язані враховувати ці принципи при формуванні міського простору [16].

Агенда 2030 зі сталого розвитку (Цілі сталого розвитку) прийнята Генеральною асамблеєю ООН: однією з цілей Агенти 2030 є забезпечення включеності та рівності, зокрема шляхом забезпечення доступу до соціальних, економічних та культурних ресурсів для всіх груп населення. Місцеві влади повинні розробляти та реалізовувати політики, спрямовані на досягнення цих цілей у міському середовищі [53].

Монреальська декларація була ухвалена представниками різних міжнародних та громадських організацій, а також місцевих влад, які брали участь у Міжнародній конференції з прав людини в місті в Монреалі в 2011 році, стверджує право на місто для всіх, включаючи доступ до соціальних послуг, житла, здоров'я та інфраструктури. Вона закликає до створення міст, які би були відкритими, сприятливими та доступними для всіх мешканців [51]. Це може включати норми, що регулюють розвиток міської інфраструктури, доступ до житла, транспорту, освіти, здоров'я та інших сфер міського життя з урахуванням потреб різних соціальних груп.

На сьогоднішній день в Україні немає окремого законодавства, яке б прямо гарантувало громадянам право на місто та закріплювало принципи інклюзивного розвитку міських територій, аналогічно Монреальській декларації чи іншим подібним законодавчим актам.

Нормативно-правові засади формування соціального інклюзивного простору у міських громадах в Україні можуть бути регульовані різними законодавчими актами та підзаконними нормативно-правовими документами.

ЮНЕСКО видало кілька документів, які стосуються права на місто та розвитку міських територій.

Агенда 21 для культури була прийнята у 2004 році ЮНЕСКО на Міжурядовій конференції «Культура: Ключ до сталого розвитку», яка відбулася в місті Оксфорд, Велика Британія. Цей документ визначає роль культури у

сталому розвитку та підкреслює необхідність забезпечення доступу до культурних ресурсів для всіх мешканців міст [50].

Агенда 21 для культури визначає культуру як ключовий елемент сталого розвитку, який сприяє гармонійному розвитку суспільства. Вона закликає до впровадження політик та стратегій, спрямованих на забезпечення доступу до культурних ресурсів, збереження культурної спадщини та розвиток культурної інфраструктури у містах.

Агенда 21 для культури створює рамки для співпраці між місцевими владами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами з метою розвитку міст як культурних центрів та сприяння сталому соціальному та економічному розвитку.

Стандарт Збереження та Розвитку Світових Міст був прийнятий в 2011 році на 16-й сесії Генеральної асамблеї Мережі Світових Міст (World Heritage Cities Network), яка відбулася у місті Таллінн, Естонія. Цей документ є результатом колективних зусиль експертів у галузі охорони та розвитку культурної спадщини, а також представників міст, що входять до Світової спадщини ЮНЕСКО.

Стандарт Збереження та Розвитку Світових Міст містить рекомендації та принципи, спрямовані на збереження культурної спадщини у містах, створення життєздатних міських середовищ та сприяння сталому розвитку. Він надає орієнтири для розвитку політик, стратегій та проектів, спрямованих на збереження та примноження культурної спадщини, а також створення сприятливого середовища для мешканців міст.

Декларація «Міст для всіх» була прийнята на Всесвітньому конгресі міст, який відбувся у 2013 році в Ріо-де-Жанейро, Бразилія. Цей конгрес був організований Міжнародним Союзом Міст (International Union of Architects, UIA) та Радою міста Ріо-де-Жанейро з метою обговорення та прийняття стратегій розвитку міст для всіх [54].

Декларація «Міст для всіх» відзначає важливість створення міст, які були б доступними для всіх їхніх мешканців, незалежно від їхньої соціальної і

економічної ситуації. Вона закликає до розробки та впровадження політик та програм, спрямованих на забезпечення доступу до житла, інфраструктури, освіти, здоров'я та інших основних послуг для всіх мешканців міст. Ключовим аспектом цієї декларації є підтримка інклюзивного розвитку міст та забезпечення рівних можливостей для всіх їхніх жителів.

Конституція України наділяє кожного громадянина правом на рівність та свободи. Це є основою для розвитку інклюзивного простору, де кожен має шанс внести свій вклад, незалежно від особливостей. Закон України «Про освіту» гарантує, що кожен учень, незалежно від своїх індивідуальних особливостей, отримує якісну освіту та можливість взаємодії з оточуючим середовищем на рівних правах з іншими [33].

Закон «Про соціальні послуги» визначає потребу в створенні підтримки для осіб з обмеженими можливостями у всіх сферах життя. Це включає не лише освіту, але й працевлаштування, доступ до медичних послуг та інші соціальні аспекти. Конвенція ООН наголошує на важливості недискримінації та повного включення, створюючи міжнародний стандарт для прав осіб з інвалідністю [32].

Закон України «Про охорону культурної спадщини» був прийнятий Верховною Радою України і підписаний Президентом України 21 червня 2000 року. Цей закон встановлює правові засади охорони та використання культурної спадщини в Україні і має за мету забезпечити доступ до культурних цінностей для всіх громадян, включаючи осіб з обмеженими можливостями. Він регулює питання збереження пам'яток архітектури, історії, мистецтва та інших видів культурної спадщини, а також забезпечує реалізацію заходів щодо інклюзивного доступу до культурних об'єктів та подій [29].

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» був прийнятий Верховною Радою України і підписаний Президентом України 27 квітня 1991 року. Цей закон встановлює правові гарантії для інвалідів та визначає основні принципи їхнього соціального захисту та інтеграції в суспільство. Він містить положення про створення умов для

інклюзивного життя та забезпечення рівних прав та можливостей для інвалідів, спрямованих на забезпечення їхньої повноцінної участі в суспільному та культурному житті [27].

Закон про інклюзивну освіту був прийнятий 5 вересня 2017 року Верховною Радою України: цей закон має стимулювати створення інклюзивної середовища освіти, де діти з обмеженими можливостями навчаються разом з іншими дітьми. Він визначає права та обов'язки шкіл, вчителів та батьків у забезпеченні якісної освіти для всіх дітей [33].

Закон про працевлаштування та соціальний захист був прийнятий у 2013 році Верховною Радою України: цей закон має за мету забезпечити рівні можливості на ринку праці для людей з обмеженими можливостями, а також забезпечити їхній соціальний захист та підтримку. Цей закон встановлює правові засади соціального захисту та підтримки населення в сфері зайнятості. Він містить положення щодо стимулювання зайнятості та інтеграції всіх громадян на ринку праці, у тому числі з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, включаючи осіб з обмеженими можливостями [23].

Бракує системного підходу до інклюзії, а також ефективної координації та моніторингу впровадження законодавства. Крім того, часто відбувається недостатнє фінансування програм та послуг для людей з обмеженими можливостями, що ускладнює їхній повноцінний доступ до життєво важливих ресурсів та послуг.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»: закон був прийнятий Верховною Радою України та підписаний Президентом України 25 травня 1997 році. Згодом він зазнав кілька змін та доповнень з метою вдосконалення системи місцевого самоврядування в Україні. Метою Закону про місцеве самоврядування є забезпечення розвитку місцевого самоврядування, забезпечення відповідності дій місцевих органів влади закону, захист прав і свобод громадян та здійснення їхніх конституційних прав. Закон визначає структуру та компетенцію місцевих рад та виконавчих органів місцевих рад, визначає права та обов'язки місцевих органів влади, а також встановлює

порядок взаємодії між різними рівнями влади в системі місцевого самоврядування. Регулювання простору міської громади: закон включає положення, що стосуються планування та розвитку міського простору, організації міського благоустрою, забезпечення належних умов проживання для мешканців міста, включаючи інфраструктуру, транспорт, житлово-комунальне господарство тощо. Участь громади: закон також передбачає участь громадськості у вирішенні питань місцевого значення через механізми громадського контролю, публічні слухання та інші форми залучення громадськості до прийняття рішень [26].

Загалом, закон про місцеве самоврядування є важливим документом, який визначає принципи організації та функціонування міських громад, зокрема в контексті регулювання міського простору та створення доступного середовища для всіх мешканців міста.

Зокрема рішеннями Кабінету Міністрів України (КМУ) та нормативно-правовими актами Міністерства соціальної політики України (Мінсоцполітики). Розглянемо деякі з них:

Концепція розвитку міського самоврядування та територіальних громад.

Концепція, яка може бути затверджена КМУ, містить принципи та стратегічні напрями розвитку міського самоврядування. У цьому документі можуть міститися положення про формування інклюзивного простору в міських громадах, зокрема щодо доступу до соціальних послуг, інфраструктури, освіти, здоров'я та інших аспектів міського життя.

Законодавство про місцеве самоврядування.

Законодавство, прийняте Верховною Радою України, регулює організацію та функціонування місцевого самоврядування. У цих законах можуть бути визначені повноваження та обов'язки місцевих органів влади щодо забезпечення соціального інклюзивного простору у міських громадах.

Програми та проекти Міністерства соціальної політики України.

Мінсоцполітики може розробляти програми та проекти, спрямовані на покращення соціального захисту та забезпечення соціальної інклюзії різних

груп населення. Ці документи можуть містити заходи щодо створення доступних умов для людей з інвалідністю, малозабезпечених та інших вразливих категорій населення в міських громадах.

Місцеві нормативно-правові акти.

Місцеві ради можуть приймати рішення та регламентувати питання, пов'язані з формуванням інклюзивного простору в містах. Ці рішення можуть стосуватися розвитку інфраструктури, організації соціальних послуг, створення доступних середовищ для всіх груп населення тощо.

Практична реалізація цих нормативів виглядає, наче завдання, викликане складністю реального життя. Однак, розглядаючи відповідні чинники, стає зрозумілим, що це досягне завдання. Широке партнерство громадянського суспільства, державних органів і бізнесу є важливим інструментом для спільної реалізації цих змін. Інформаційні кампанії та фінансова підтримка також грають ключову роль у впровадженні інклюзивних ініціатив.

Вивчаючи нормативно-правові засади, що визначають формування соціального інклюзивного простору в міських громадах, не можна не помітити їхню важливість та наполегливість. Кожен документ, починаючи від Конституції України та закінчуючи Конвенцією ООН про права людини з інвалідністю, створює правовий фундамент для створення справедливого та рівноправного суспільства.

Нормативно-правова база соціального інклюзивного простору в міських громадах базується на ряді ключових законодавчих актів та міжнародних зобов'язань, які визначають права та обов'язки у сфері захисту прав людини та створення сприятливих умов для участі всіх громадян у суспільстві. Деякі з найважливіших елементів цієї бази включають:

- Конституція України від 28 червня 1996 року;
- Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року;
- Закон України «Про соціальні послуги» Прийнятий 5 червня 2014 року;

- Конвенція ООН про права людини з інвалідністю. Прийнята рішенням Верховної Ради України 16 вересня 2009 року, але сама Конвенція була ратифікована Україною 16 березня 2010 року.

Роздумуючи над нормативно-правовою базою та результатами власних досліджень, виникає впевненість у важливості створення інклюзивного суспільства, де кожна людина, незалежно від своїх особливостей, має рівний доступ до всіх сфер життя. Правові акти, такі як «Конституція України», «Закон про освіту», та «Закон про соціальні послуги», визначають основні принципи та стандарти, які мають забезпечувати цю рівність. На підставі вище зазначеного була складена таблиця «Засади формування соціального інклюзивного простору» (див. Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Засади формування соціального інклюзивного простору

Нормативно-правові документи	Основні засади
Конституція України	- Право на рівність та свободу для всіх громадян - Забезпечення повноцінної участі у суспільному житті
Закон України «Про освіту»	- Гарантує право на якісну освіту для всіх учнів, незалежно від особливостей розвитку - Заохочує розвиток інклюзивної освітньої системи
Закон України «Про соціальні послуги»	- Визначає права та обов'язки громадян щодо отримання соціальних послуг, спрямованих на інклюзивний розвиток - Створення соціальних служб для підтримки осіб з обмеженими можливостями в різних сферах життя
Конвенція ООН про права людини з інвалідністю	- Встановлює принципи недискримінації та повноцінного включення осіб з обмеженими можливостями в усі сфери життя

Важливим аспектом є визнання прав осіб з обмеженими можливостями та їхнє право на повноцінне життя. Законодавство визначає, що інклюзивна освіта

є необхідною, а соціальні послуги повинні бути спрямовані на підтримку гідності та самостійності кожного громадянина.

Виявили, що необхідно враховувати індивідуальні потреби кожної людини та активно залучати громадськість у процес створення інклюзивного середовища. Широке партнерство, яке передбачає взаємодію між громадськістю, урядом та бізнесом, стає ключовим для успішної реалізації інклюзивних ініціатив.

Але, можливо, найважливішим аспектом є не лише формальне ухвалення законів, але й їхнє практичне втілення в життя. Повноцінне інклюзивне суспільство вимагає від нас, громадян, уряду та інституцій, активної участі у процесах, спрямованих на забезпечення рівних можливостей та поваги до кожної людини.

Розглядаючи роль держави в створенні інклюзивного суспільства, відзначаю кілька ключових аспектів, які держава повинна враховувати у своєму стратегічному підході:

- створення ефективної інклюзивної освітньої системи: держава повинна інвестувати у розвиток інклюзивної освіти, забезпечуючи доступність освітніх установ для всіх груп населення. Це включає в себе підготовку вчителів та налагодження підтримки для дітей з різними потребами;
- гарантування рівних можливостей на ринку праці: держава повинна впроваджувати політики, спрямовані на забезпечення рівних умов на ринку праці, враховуючи потреби осіб з обмеженими можливостями та сприяючи їхній активній участі у суспільстві;
- розвиток інклюзивної інфраструктури: держава повинна вкладати у розвиток інфраструктури, яка враховує потреби осіб з обмеженими можливостями, забезпечуючи доступність громадських місць, транспорту, інформації та інших сервісів;
- поліпшення системи соціального забезпечення: держава повинна створювати та підтримувати систему соціального забезпечення, спрямовану на

надання підтримки особам з обмеженими можливостями, забезпечуючи їхню гідність та достойний рівень життя;

- заохочення участі громадян з обмеженими можливостями: держава повинна стимулювати участь громадян з обмеженими можливостями у процесах прийняття рішень, розробляти та впроваджувати програми, що сприяють їхній активній громадянській участі;

- забезпечення відкритого доступу до інформації: держава повинна забезпечити відкритий доступ до інформації та забезпечити, щоб комунікаційні засоби були доступними для всіх, незалежно від їхніх особливостей;

- моніторинг та реагування на порушення прав: держава повинна систематично моніторити порушення прав громадян з обмеженими можливостями та ефективно реагувати на них, забезпечуючи правову відповідальність.

Аналізуючи ці аспекти, вважаємо, що важливо, щоб держава не лише ухвалювала закони, але й активно впроваджувала їх в життя, забезпечуючи всебічний розвиток інклюзивного суспільства. Такий підхід дозволить забезпечити повноцінну участь всіх громадян у суспільних процесах та визнання їхнього права на гідне життя.

Отже, у підсумках цього розділу роботи слід зазначити, що інклюзивність – це не тільки питання законів та політичних зобов'язань, але й справжній крок до створення справедливого та сприйнятливого суспільства. Розглядаючи нормативно-правову базу та результати досліджень, виявлено, що законодавча підтримка інклюзивності є лише першим етапом.

Інклюзивність потребує активного втручання держави в розвиток освіти, соціальної інфраструктури та економіки, щоб забезпечити повноцінну участь громадян у всіх аспектах життя. Зазначається, що інклюзивне суспільство передбачає не лише врахування потреб осіб з обмеженими можливостями, але й зміну нашого ставлення до різних форм різниці.

Важливо підкреслити, що успішна інклюзія вимагає від нас, громадян, активної участі та залучення до соціального діалогу. Поліпшення якості життя

для всіх громадян має бути спільною метою, яку ми досягаємо разом, працюючи на кожному рівні суспільства.

У підсумку, інклюзивність – це постійний процес, який потребує не лише законів, але й культурної зміни та глибокого розуміння нашої взаємодії. Наші спільні зусилля та відданість цій ідеї є ключовими для будівництва справедливого та включного суспільства, в якому кожна людина відчуває себе прийнятою та повагається.

Закон України «Про соціальні послуги» відіграє ключову роль у створенні системи соціального захисту та забезпеченні громадянських прав в Україні. Прийнятий Верховною Радою України і підписаний Президентом, цей закон визначає основні принципи та порядок надання соціальних послуг [12].

Практична реалізація нормативних вимог може включати в себе кілька ключових кроків, спрямованих на створення соціально інклюзивного простору в міських громадах. Ось мої особисті висновки та поради:

- створення інклюзивного законодавства: найперше, важливо переглянути та удосконалити законодавство, щоб воно відповідало нормативним вимогам стосовно соціальної інклюзії. Це може включати розширення прав та гарантій для осіб з обмеженими можливостями, створення механізмів інклюзивної освіти та інших аспектів громадянського життя;

- забезпечення доступності інфраструктури: розробка та впровадження програм для адаптації інфраструктури до потреб осіб з обмеженими можливостями. Це включає створення бар'єро-фри середовища, обладнання об'єктів громадського призначення під потреби різних груп громадян;

- розвиток інклюзивної освіти: забезпечення доступу до якісної інклюзивної освіти. Це може включати надання спеціальних ресурсів у навчальних закладах, підготовку вчителів до роботи з дітьми з різними потребами та створення умов для повноцінного навчання для всіх;

- соціальна підтримка та психологічна допомога: розробка програм соціальної підтримки та психологічної допомоги для осіб з обмеженими

можливостями та їх родин. Це може включати створення центрів психологічної допомоги, підтримку груп і взаємодопомогу;

- взаємодія з громадкістю: залучення громадськості до інклюзивних ініціатив. Важливо вислуховувати потреби громади та забезпечити їхню участь у процесі створення соціально інклюзивного середовища;

- моніторинг та звітність: впровадження системи моніторингу та звітності, що дозволить визначити ефективність інклюзивних заходів та вчасно внести необхідні зміни.

Узагальнюючи викладене, відзначимо, що реалізація соціальної інклюзії в міських громадах вимагає комплексного підходу та співпраці всіх рівнів суспільства. Нормативно-правові засади, зокрема Закон «Про соціальні послуги», визначають рамки та стандарти для створення інклюзивного середовища.

Практична реалізація цих нормативів вимагає не лише узгоджених зусиль держави, а й активної участі громадськості та партнерських відносин з бізнес-сектором. Важливими елементами є створення інфраструктури, доступної для всіх, забезпечення якісної інклюзивної освіти та надання соціальних послуг, орієнтованих на індивіда.

Враховуючи соціокультурні та економічні реалії, необхідно покладати акцент на розуміння та підтримку різних груп населення, зокрема осіб з обмеженими можливостями. Прозора система моніторингу та звітності сприяє ефективному вдосконаленню заходів та виправленню недоліків.

Усе це сприяє формуванню інклюзивного соціального простору, де кожна людина має рівні можливості та відчувається частиною спільноти. Тільки через спільні зусилля та відданість інклюзивним цілям можемо побудувати справедливе та гуманне суспільство для всіх його членів.

2.2. Суб'єкти формування соціального інклюзивного простору у міських громадах

У сучасному світі, коли роль і значущість кожної людини визнаються як ніколи раніше, соціальна політика та формування соціального інклюзивного простору у міських громадах стають важливими завданнями для забезпечення справедливого та рівного розвитку суспільства. Основні засади соціальної політики спрямовані на створення умов для повноцінного включення кожного громадянина в соціальне життя, незалежно від його особливостей, здібностей чи стану здоров'я.

Забезпечення соціального інклюзивного простору передбачає розробку та реалізацію стратегій, спрямованих на врахування потреб та інтересів різних груп населення. Відкритість, толерантність та взаєморозуміння стають керівними принципами, які сприяють створенню сприятливого середовища для кожного і кожної, надаючи можливість реалізувати свій потенціал та активно брати участь у житті громади.

Інклюзивний простір у міських громадах складається з різноманітних компонентів, які спрямовані на забезпечення доступності, включення та участі всіх громадян у міському середовищі. Основні складові інклюзивного простору включають:

– фізична інфраструктура: означає наявність адаптованих об'єктів та споруд, які забезпечують безбар'єрний доступ для людей з обмеженими можливостями, таких як пандуси, підйомники, спеціальні зупинки громадського транспорту та інші пристосування.

– соціальні послуги: включає доступність освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення та інших соціальних послуг для всіх груп населення, включаючи людей з інвалідністю та інші вразливі групи.

– культурне середовище: означає створення доступних культурних закладів, які забезпечують можливість участі у культурних подіях та заходах для всіх мешканців, незалежно від їхньої належності до різних соціокультурних груп.

– спільнота та участь: включає створення умов для активної участі громадян у прийнятті рішень та розвитку міського середовища, сприяючи формуванню громадських ініціатив та партнерств між місцевими владами та громадськими організаціями.

Відповідно до цього у реалізації інклюзивного простору в міських громадах беруть участь різні суб'єкти, такі як:

– місцеві влади та урядові органи: місцеві органи самоврядування, такі як міські ради та виконавчі органи, відіграють ключову роль у формуванні та реалізації політик, програм та проектів, спрямованих на розвиток інклюзивного простору. Вони приймають рішення щодо розробки інфраструктури, надання соціальних послуг та забезпечення умов для включення різних груп населення;

– громадські організації та активісти громадського сектору: неприбуткові організації, об'єднання громадян та активісти громадського сектору займаються захистом прав та інтересів різних соціальних груп, сприяють формуванню громадських ініціатив та інформуванню місцевого населення про питання інклюзивності;

– державні установи та агентства: державні установи, такі як Міністерство соціальної політики, місцеві управління соціального захисту, агентства з розвитку та інші, здійснюють розробку та впровадження державних програм і політик у сфері інклюзивності;

– приватний сектор: бізнес-структури також можуть брати участь у розвитку інклюзивного простору, зокрема, шляхом співпраці з місцевими владами у реалізації проектів соціальної відповідальності, створення доступних робочих місць та розробки товарів і послуг, що враховують потреби різних груп населення.

Усі ці суб'єкти взаємодіють та узгоджують свої дії для створення середовища, яке сприяє включенню та розмаїттю, забезпечуючи однакові можливості та доступ до ресурсів для всіх мешканців міста.

На нашу думку, органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у розбудові інклюзивного простору в міських громадах. Вони

відповідають за розробку та впровадження політик, програм і проектів, спрямованих на створення доступного та відкритого середовища для всіх мешканців. Роль органів місцевого самоврядування полягає в забезпеченні координації між різними зацікавленими сторонами, такими як громадські організації, бізнес, місцеві інституції та мешканці, для спільного вирішення проблем доступності та інклюзії. Вони також забезпечують фінансування та ресурси для реалізації ініціатив у цій сфері, встановлюють нормативні акти та стандарти, що регулюють будівництво та інфраструктурні проекти з урахуванням потреб різних груп населення. Крім того, органи місцевого самоврядування здійснюють моніторинг та оцінку інклюзивного простору, щоб забезпечити постійне вдосконалення та відповідність потребам міського населення. В цілому, вони виступають каталізаторами змін у створенні соціально-інклюзивного середовища, яке сприяє розвитку громади та підвищенню якості життя всіх її членів.

Органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль у створенні інклюзивного простору в міських громадах через кілька ключових механізмів та інструментів:

- місцеві ради та виконавчі органи розробляють і затверджують політичні документи, включаючи стратегії розвитку міста, де враховуються питання доступності та інклюзії.

- органи місцевого самоврядування встановлюють нормативи та стандарти, що регулюють будівництво, архітектурне планування та інфраструктурні проекти, зокрема стандарти доступності для людей з обмеженими можливостями.

- забезпечують фінансову підтримку для проектів, спрямованих на створення інклюзивного простору, таких як реконструкція вулиць, облаштування спеціальних зон для відпочинку, будівництво і адаптація об'єктів інфраструктури.

- співпрацюють з громадськими організаціями, місцевими підприємствами, активними громадянами та іншими зацікавленими сторонами

для спільного розв'язання проблем інклюзії та створення сприятливого середовища для всіх мешканців.

- здійснюють систематичний моніторинг і оцінку стану інклюзивного простору, а також ефективності заходів, призначених для його покращення.

Технологія універсального дизайну виступає як інструмент, що допомагає суб'єктам реалізувати концепцію інклюзивності в різних сферах, від архітектури до інформаційних технологій. Технологія універсального дизайну (УД) є стратегічним підходом до створення продуктів, послуг та інфраструктури, які б максимально враховували потреби різних груп користувачів. Основна ідея полягає в тому, щоб забезпечити доступність, зрозумілість, зручність та безпеку для всіх, незалежно від їхніх фізичних, когнітивних або сенсорних можливостей.

Універсальний дизайн може бути застосований у різних сферах, включаючи будівництво, транспорт, інформаційні технології та громадський простір. В будівництві це може означати створення будівель та споруд з урахуванням потреб людей з різними фізичними обмеженнями, зокрема встановлення пандусів, ліфтів та спеціальних зон для відпочинку. У транспорті це включає розробку транспортних засобів та інфраструктури з урахуванням потреб пасажирів з обмеженими можливостями, таких як платформи для висадки осіб з інвалідністю. У сфері інформаційних технологій це означає створення програмного забезпечення, веб-сайтів та мобільних додатків з урахуванням різних потреб користувачів, включаючи використання простих і зрозумілих інтерфейсів. Нарешті, у громадському просторі це включає створення майданчиків, парків та інших місць відпочинку з урахуванням потреб різних груп користувачів.

Загалом, технологія універсального дизайну сприяє створенню більш доступного, комфортного та безпечного середовища для всіх користувачів, що сприяє інклюзії та рівності.

Держава є ключовим, на нашу думку, суб'єктом у формуванні соціального інклюзивного простору у міських громадах, вона діє шляхом

активного впливу на розробку та впровадження соціальної політики. Однією з основних сфер її діяльності є створення умов для рівних можливостей усіх верств населення. Це включає в себе розробку програм та ініціатив, спрямованих на підтримку уразливих груп, включаючи людей з обмеженими можливостями, молодь, пожилі особи та інші категорії.

Держава також відіграє ключову роль у забезпеченні доступності якісної освіти та культурних подій для всіх громадян. Це може включати в себе фінансування освітніх програм, створення та підтримку культурних ініціатив, які сприяють розвитку толерантності та взаєморозуміння в суспільстві.

Державні органи також можуть сприяти інклюзивності через створення сприятливих умов для взаємодії між громадянами та участі у прийнятті рішень. Забезпечення партнерства між владою, громадськими організаціями та бізнес-сектором сприяє створенню стратегій, які враховують потреби та інтереси різних груп населення.

Соціальна політика спрямована на створення та забезпечення справедливого, рівноправного та інклюзивного суспільства, особливо у міських громадах. Основною метою її дій є забезпечення благополуччя громадян, створення умов для повноцінного життя та розвитку кожної особи, незалежно від її соціального статусу, етнічної приналежності, віку чи фізичних можливостей.

Соціальна політика спрямована на підтримку уразливих груп населення, таких як люди з обмеженими можливостями, молодь, пожилі особи, мігранти та інші. Це може включати в себе надання соціальних послуг, фінансову підтримку, доступ до медичної допомоги та інших ресурсів, які сприяють підвищенню якості життя цих груп.

Однією з ключових цілей соціальної політики є забезпечення доступу громадян до освіти та культурних заходів. Це сприяє розвитку громадянського суспільства, формуванню толерантного відношення до різноманітності та розширенню можливостей для самореалізації кожної особи.

Крім того, соціальна політика може включати в себе заходи з розвитку соціального партнерства, сприяючи співпраці між владою, громадськими організаціями та підприємствами для спільного вирішення соціальних проблем та впровадження інклюзивних програм.

Таким чином, основні засади соціальної політики у сфері формування соціального інклюзивного простору у міських громадах визначаються принципами рівності, доступності та активної громадянської участі. Забезпечення рівних можливостей для всіх членів громади, незалежно від їхніх особистих характеристик чи можливостей, виступає як ключовий момент інклюзивного розвитку.

Спрямованість на інклюзивну освіту, адаптовану інфраструктуру та соціальну інтеграцію свідчать про стратегічний підхід до створення умов, що сприяють взаємодії та рівноправ'ю всіх членів громади. Громадянська участь в процесах прийняття рішень і формування стратегій інклюзивного розвитку надає можливість враховувати різноманітні потреби та перспективи громади, забезпечуючи більш широкий та репрезентативний підхід до планування.

Отже, ці засади створюють фундамент для розвитку інклюзивного простору в міських громадах, сприяючи формуванню справедливого, рівного та підтримуючого середовища для всіх її мешканців.

Проаналізувавши різні суб'єкти формування соціального інклюзивного простору у міських громадах, висновок був таким: кожен з них відіграє важливу роль у процесі створення середовища, що сприяє включенню різних груп населення.

Місцеві влади мають ключову відповідальність за розробку стратегій міського розвитку та забезпечення інфраструктури, яка враховує потреби всіх громадян. Професіонали з архітектури та дизайну мають можливість впливати на фізичне оформлення міського простору, розробляючи проекти, що враховують потреби різних груп населення.

Громадські організації та активісти виступають за права та інтереси вразливих груп населення, а також сприяють підвищенню усвідомленості

суспільства щодо необхідності інклюзивного середовища. Мешканці міста також мають активну роль у цьому процесі, висловлюючи свої потреби та вимоги.

Державні та міжнародні органи інклюзивного розвитку можуть надавати підтримку у вигляді фінансових ресурсів, експертної підтримки та рекомендацій для впровадження програм і політик, спрямованих на підтримку інклюзивного розвитку міських громад.

Узагальнюючи, кожен з цих суб'єктів має свою роль у формуванні інклюзивного простору у міських громадах, і співпраця між ними є важливою для створення середовища, де кожен громадянин має можливість брати участь у громадському житті на рівних умовах.

РОЗДІЛ 3

ОПТИМІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ У МІСЬКИХ ГРОМАДАХ

3.1. Сучасний стан організації інклюзивного простору на прикладі реалізації відповідних програм у міських громадах

За даними перепису населення 2001 року, близько 13% українців мають обмеження функціональності. Однак рівень інклюзії залишається низьким, а багато міст стикаються з бар'єрами доступу до інфраструктури та освіти. Національний центр прав людини вказує на недостатність інклюзивних заходів у країні. Звіт «Діяльність органів влади у сфері реалізації прав і свобод людини в Україні за 2020 рік» свідчить про те, що владні структури уважно вивчають проблему інклюзивного простору, але недостатність ресурсів гальмує розвиток програм. Деякі міста, такі як Київ, Львів, Одеса, активно працюють над інклюзивними проектами, такими як програма «Доступне місто».

Наприкінці грудня 2021 року успішно завершилося впровадження програми «Інклюзія в громадах», яка тривала півроку з травня до грудня 2021 року у межах проекту «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури (УСІФ VI)» [40].

Програма мала на меті підвищення спроможності представників місцевої влади, самоврядування та громадських активістів партнерських громад у задоволенні потреб маломобільних груп населення та дітей з особливими освітніми потребами.

Виконував програму консорціум у складі Національної Асамблеї людей з інвалідністю України, Громадської ініціативи Pro.UD Універсальний дизайн, Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», що був відібраний на конкурсній основі.

У програмі брали участь керівники та фахівці структурних підрозділів департаментів/відділів у сфері освіти, соціального захисту, містобудування,

архітектури та житлово-комунального господарства, представники інклюзивних ресурсних центрів, директори шкіл та дошкільних навчальних закладів та інші фахівці.

Серед основних здобутків та напрацювань програми «Інклюзія в громадах» наступні:

- виготовлено 10 відеолекцій щодо різноманітних аспектів універсального дизайну та інклюзивної освіти;
- виготовлено два буклети: Універсальний дизайн у громаді: простір, предмети, інформація та послуги; Освіта: інклюзія та універсальний дизайн ;
- проведено 4 тренінги: «Доступність та універсальний дизайн», «Ефективна адвокаційна кампанія з питань інклюзії та доступності», «Інклюзія в дошкільних навчальних закладах», «Інклюзія в шкільних навчальних закладах»;
- проведено семінар «Проектування медичних закладів за нормами доступності та принципами універсального дизайну»;
- надано консультації обсягом 275 годин щодо покращення доступності навчальних закладів та соціальних послуг в громадах, забезпечення доступної інформації про соціальні послуги, розробки інформаційно-адвокаційних компаній з питань інклюзивної освіти в громадах та розробки місцевої стратегії доступності та ін. напрямків.

Програма фінансувалась УФСІ з коштів гранту Уряду Німеччини у межах проекту «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури (УФСІ VI)». У межах даного проекту в 11 громадах до травня 2022 року буде створено 13 житлових об'єктів, відремонтовано 4 школи та 8 дитячих садків, а також реалізовано низку соціальних програм та окремих навчально-консультаційних заходів.

Розглянемо програму безбар'єрності у Запоріжжі яку затвердили на 2024-2030 роки [10].

Міську програму «Про затвердження заходів з реалізації стратегії безбар'єрності на 2024 – 2030 роки» депутати затвердили в ході 22 сесії Запорізької міської ради. Вона впроваджена в рамках загальнодержавної

політики зі створення безбар'єрних умов життя для людей з інвалідністю. При розробці міської програми керувались законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

Так, згідно цього закону, всі органи державної влади, підприємства (об'єднання), установи й організації (незалежно від форм власності і господарювання) зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до жилих, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту для вільного пересування у населених пунктах.

Автори міської програми – департамент муніципального управління Запорізької міської ради – стверджують, що, незважаючи на розпочату роботу щодо створення безбар'єрного середовища, місто у значній мірі залишається не адаптованим до потреб людей з інвалідністю та маломобільних груп населення.

Станом на 2023 рік у Запоріжжі за офіційними даними управління соціальної підтримки населення департаменту соціального захисту населення на обліку перебувають 27 060 маломобільних осіб: 1 699 з них пересуваються на колісних кріслах, 697 мають порушення зору, інші – особи похилого віку, батьки з візочками, особи з тимчасовим порушенням здоров'я, тощо. Враховуючи це, систематична робота зі створення безбар'єрності є необхідним та критично важливим завданням для подальшого розвитку міста.

Згідно із затвердженою міською програмою, для створення умов безбар'єрності пропонується таке:

- дотримання нормативних вимог: врахування потреб людей з обмеженими можливостями при побудові та реконструкції будівель, улаштуванні об'єктів інфраструктури, міського транспорту та інших об'єктів різних форм власності та призначення;

- аудит доступності: для виявлення проблем та недоліків в існуючих об'єктах та інфраструктурі. На підставі результатів аудиту можна розробити плани для виправлення проблем та покращення доступності;

- проектування з урахуванням потреб: важливо включити експертів з питань доступності до процесу проектування будівель та інфраструктури;

– використання технологій: наприклад, встановлення пандусів, ліфтів, автоматичних дверей, системи інформації для людей з проблемами зору, а також використання інших технічних рішень;

– освіта та інформаційна робота: важливо навчати та інформувати громадськість про важливість доступності та проблеми, з якими стикаються люди з обмеженими можливостями. Це сприяє підвищенню свідомості та підтримки громадськості;

– залучення до участі: важливо враховувати думку та потреби людей з обмеженими можливостями в процесі прийняття рішень щодо доступності для розробки більш ефективних рішень;

– фінансування: забезпечення фінансування на проекти з покращення доступності є критично важливим. Публічні та приватні інвестиції можуть допомогти реалізувати проекти безбар'єрного простору;

– вирішення проблеми безбар'єрного простору потребує комплексного підходу та спільних зусиль громади, влади, архітекторів, інженерів та інших зацікавлених сторін. Уникнення бар'єрів та створення доступних просторів є важливою складовою створення справедливого та інклюзивного суспільства.

Фінансування заходів програми планується за рахунок коштів бюджету Запорізької міської територіальної громади; коштів обласного, державного бюджетів; залучених коштів міжнародних організацій; власних коштів юридичних та фізичних осіб; вкладів вітчизняних та іноземних інвесторів; інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством.

Однією з ключових складових створення інклюзивного простору в міських громадах України є освіта та підвищення обізнаності серед мешканців.

У реальному часі відбувається активна робота з підвищення обізнаності та освіти щодо проблем інклюзії в українських міських громадах. Зокрема, проводяться різноманітні освітні заходи та кампанії, спрямовані на усвідомлення громадянами важливості інклюзії та створення доступного середовища для всіх.

Наприклад, у місті Києві в рамках співпраці з громадськими організаціями та місцевими владами проводяться безкоштовні вебінари та тренінги з тематики інклюзії. Ці заходи охоплюють різні аспекти інклюзивного середовища, включаючи адаптацію інфраструктури, розуміння потреб осіб з обмеженими можливостями та боротьбу з дискримінацією.

У місті Львові запроваджено проект «Інклюзивна школа», який передбачає впровадження спеціальних програм та заходів у навчальних закладах для створення дружнього та безбар'єрного середовища для всіх учнів, незалежно від їхніх особистих особливостей.

Крім того, в місті Харкові регулярно проводяться інформаційні кампанії на місцевих телеканалах та радіостанціях, спрямовані на підвищення усвідомленості громадян щодо прав людей з обмеженими можливостями та можливостей інклюзивного розвитку міста.

Українські міські громади стикаються з рядом викликів та труднощів у реалізації інклюзивних ініціатив, а саме:

- фінансові обмеження: багато місцевих громад мають обмежені бюджетні ресурси, що ускладнює реалізацію інклюзивних проектів та розвиток інфраструктури;

- недостатня узгодженість: часто відсутність координації між різними органами місцевого самоврядування, агенціями та громадськістю може призвести до неефективного впровадження інклюзивних ініціатив;

- недостатня свідомість та освіченість: брак усвідомлення важливості інклюзії та доступності може призвести до відсутності підтримки та розуміння серед громади та чиновників;

- технічні обмеження: неусунені бар'єри у середовищі та транспорті можуть ускладнити доступ людей з обмеженими можливостями до громадських послуг та інфраструктури.

Одним з основних викликів, на мою думку, є недостатнє фінансування на проекти з адаптації інфраструктури та розвитку соціальних програм. Багато

міських громад мають обмежені бюджетні ресурси, що ускладнює здійснення необхідних змін у середовищі.

Іншим викликом є низький рівень усвідомленості та розуміння серед населення проблем інклюзії. Деякі громадяни можуть ставитися з недовірою до інклюзивних ініціатив або навіть проявляти дискримінаційне ставлення до людей з обмеженими можливостями.

Проте, незважаючи на ці виклики, існують перспективи для подальшого розвитку інклюзивного простору в міських громадах України, а саме:

- посилення участі громадськості: залучення громадськості до процесу планування та реалізації інклюзивних ініціатив може сприяти створенню більш ефективних та узгоджених проектів;

- використання інноваційних технологій: розвиток та впровадження інноваційних рішень та технологій може покращити доступність та доступність громадських послуг для всіх груп населення;

- посилення свідомості та освіти: збільшення усвідомленості суспільства щодо важливості інклюзії та доступності може сприяти створенню сприятливої атмосфери для розвитку інклюзивних ініціатив;

- партнерство та співпраця: розвиток партнерських відносин між громадським сектором, бізнесом та урядом може стимулювати інновації та сприяти реалізації інклюзивних проектів.

Зокрема, зростає увага до цього питання як на рівні місцевих влад, так і на рівні громадянського суспільства. Більше громадських організацій та активістів зосереджують увагу на інклюзивних ініціативах та вимагають їхнього впровадження.

Залучення міжнародних донорів та організацій також може забезпечити додаткові ресурси для реалізації інклюзивних проектів та програм. Посилення співпраці з міжнародними партнерами може сприяти обміну досвідом та наданню необхідної експертної підтримки.

Проаналізувавши сучасний стан організації інклюзивного простору на прикладі реалізації відповідних програм у міських громадах, я дійшла

висновку, що існують як позитивні аспекти, так і виклики, що потребують уваги та вирішення.

На позитивні сторони можна відзначити зростання усвідомленості щодо важливості створення інклюзивного середовища, а також зусилля багатьох міських громад у реалізації програм і проектів, спрямованих на покращення доступності та включення різних груп населення.

Важливо відзначити, що існують ще багато викликів, таких як нестача фінансування, відсутність належного законодавчого забезпечення та нестача участі та підтримки з боку деяких суб'єктів, що уповноважені на вирішення цих питань.

Отже, для досягнення більшого успіху у створенні інклюзивного простору в міських громадах необхідно продовжувати працювати над вирішенням цих викликів шляхом підвищення фінансування, удосконалення законодавства та залучення ширшого кола учасників до процесу прийняття рішень. Тільки таким чином можна забезпечити інклюзивне середовище, де кожен громадянин має можливість жити, працювати та розвиватися в умовах гідності та рівності.

3.2. Шляхи оптимізації формування соціального інклюзивного простору в міських громадах України

Оптимізація формування соціального інклюзивного простору вимагає комплексного підходу та впровадження різноманітних заходів.

Одним із ключових шляхів оптимізації інклюзивного простору – відповідна освіта мешканців міських громад. Це включає проведення інформаційних кампаній, лекцій, тренінгів та інших заходів, спрямованих на підвищення усвідомленості щодо проблем інклюзії та важливості створення доступного середовища для всіх. Підвищення усвідомленості щодо проблем інклюзії та важливості створення доступного середовища для всіх є ключовим елементом оптимізації інклюзивного простору у міських громадах з кількох

причин: соціальна справедливість: усвідомлення проблем інклюзії сприяє розумінню того, що кожна людина, незалежно від її особливостей чи потреб, має право на повноцінне життя та доступ до всіх сфер суспільства. Це сприяє підвищенню соціальної справедливості та рівності можливостей. Розуміння потреб: проведення інформаційних кампаній допомагає виявити та розуміти потреби та проблеми людей з різними видами інвалідності та інших соціальних вразливих груп. Це дозволяє місцевим владам та громадам краще адаптувати свої програми та послуги до реальних потреб своїх мешканців. Сприяння інклюзивному середовищу: чим більше людей усвідомлюють важливість інклюзії, тим більше підтримки можуть мати ініціативи та проекти, спрямовані на створення інклюзивного середовища. Це може включати впровадження адаптивних технологій, створення безбар'єрних інфраструктурних об'єктів та інших заходів. Розвиток культури інклюзії: інформаційні кампанії сприяють формуванню культури інклюзії, де інклюзія стає не лише законодавчим обов'язком, але й загальноприйнятою нормою та цінністю. Це створює сприятливу атмосферу для розвитку інклюзивного середовища у міських громадах.

Таким чином, проведення інформаційних заходів щодо інклюзії не лише збільшує усвідомленість громадян, але й сприяє покращенню якості життя всієї міської громади шляхом забезпечення рівних можливостей та створення доступного середовища для всіх її членів.

Ефективна співпраця між місцевими владами, громадськими організаціями, бізнес-структурами та активістськими групами має кілька ключових переваг, які сприяють реалізації інклюзивних ініціатив:

– обмін ресурсами: кожен з учасників має свої унікальні ресурси, які можуть бути корисними для реалізації інклюзивних проектів. Наприклад, громадські організації можуть мати доступ до волонтерів та експертів у сфері інклюзії, бізнес-структури можуть надавати фінансову підтримку, а місцеві влади можуть забезпечувати доступ до інфраструктури та ресурсів місцевих послуг;

– експертиза та знання: кожен учасник має свою експертизу та знання у відповідних сферах, що доповнюють один одного. Спільна робота дозволяє використовувати ці знання для створення більш комплексних та ефективних рішень;

– легітимність і підтримка громади: партнерство між різними секторами суспільства забезпечує більш широку легітимність та підтримку для інклюзивних ініціатив у місцевій громаді. Це дозволяє залучити більше ресурсів та зусиль до реалізації проектів, а також забезпечує більшу відкритість та прозорість у процесі прийняття рішень;

– масштабування та стійкість: спільна робота різних стейкхолдерів дозволяє масштабувати та утримувати інклюзивні ініціативи з часом. Коли кілька зацікавлених сторін долучають свої зусилля до реалізації проекту, це збільшує ймовірність його успіху та тривалості.

Отже, створення партнерств між місцевими владами, громадськими організаціями, бізнес-структурами та активістськими групами є важливим для успішної реалізації інклюзивних ініціатив, оскільки це сприяє обміну ресурсами, експертизою та фінансовою підтримкою, а також забезпечує легітимність та підтримку громади.

Створення програм та послуг, спрямованих на підтримку осіб з обмеженими можливостями, є критично важливим для забезпечення їхнього рівноправного доступу до освіти, праці та інших сфер життя з кількох причин.

По-перше, такі програми та послуги допомагають зменшити бар'єри, з якими зіштовхуються люди з обмеженими можливостями, надаючи їм необхідну підтримку та доступ до різних можливостей. Наприклад, програми інклюзивної освіти дозволяють дітям з особливими потребами отримати якісну освіту разом зі своїми здоровими однолітками, що сприяє їхньому соціальному і академічному розвитку.

По-друге, ці програми сприяють розвитку соціальної справедливості та рівності можливостей у суспільстві. Кожна людина має право на повноцінне життя та реалізацію своїх потенцій, незалежно від її фізичних чи психічних

можливостей. Створення програм та послуг, спрямованих на підтримку осіб з обмеженими можливостями, допомагає забезпечити це право інклюзивним способом.

По-третє, такі програми сприяють створенню більш інклюзивного суспільства, де кожна людина відчуває себе цінною та прийнятою. Інклюзія не тільки сприяє соціальній інтеграції осіб з обмеженими можливостями, але й збагачує суспільство різноманітністю та різнобічністю.

Отже, створення програм та послуг для осіб з обмеженими можливостями є не лише моральною і етичною необхідністю, але й стратегічним кроком для побудови більш справедливого, інклюзивного та рівноправного суспільства. Для забезпечення прав та захисту інтересів людей з обмеженими можливостями та реалізації принципів інклюзії в усіх сферах життя важливою є розробка та впровадження різноманітних законів та нормативно-правових актів. Зокрема:

На підставі вивчення шляхів оптимізації формування інклюзивного простору в міських громадах України відзначимо деякі важливі аспекти. По-перше, адаптація інфраструктури виявилася ключовою для забезпечення доступності для всіх мешканців, зокрема для людей з обмеженими можливостями. Будівництво пандусів та ремонт тротуарів допомагають зробити громадські простори більш доступними.

Інклюзивне просторове планування є важливим аспектом розвитку міських територій у сучасному світі. Це підхід, який спрямований на створення доступного, безбар'єрного та інклюзивного середовища для всіх груп населення. Щоб досягти цієї мети, потрібно враховувати різні аспекти та використовувати різні підходи.

По-перше, важливо залучити громаду до процесу планування. Це означає включення місцевих мешканців, громадських організацій та інших зацікавлених сторін у розробку та реалізацію проектів. Громадська участь дозволяє враховувати реальні потреби та погляди місцевого населення, що забезпечує більш ефективне та прийнятне рішення.

Другий аспект – це застосування принципів універсального дизайну. Універсальний дизайн передбачає створення просторів та інфраструктури, які можуть використовувати люди з будь-якими фізичними або когнітивними можливостями. Це означає, що простори повинні бути доступними для всіх, незалежно від їхніх індивідуальних потреб.

Третій аспект – це забезпечення доступності. Для цього можуть бути встановлені пандуси, підйомники, підсвічування, відповідна сигналізація та інші засоби, які забезпечують доступність для всіх груп населення. Це допомагає зробити міське середовище більш дружнім та доступним для всіх.

Іншим важливим аспектом є забезпечення рівних можливостей. Це означає, що всі люди повинні мати рівний доступ до освіти, праці, культурних та рекреаційних можливостей. Для досягнення цієї мети важливо забезпечити рівні умови для всіх груп населення.

Загалом, інклюзивне просторове планування вимагає комплексного та узгодженого підходу, який враховує потреби різних груп населення. Залучення громади, застосування принципів універсального дизайну, забезпечення доступності та рівних можливостей – це лише деякі з ключових аспектів цього процесу. Інклюзивне просторове планування сприяє створенню більш справедливих, ефективних та життєздатних міських середовищ, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та брати участь у житті громади.

На нашу думку, найбільш ефективними стратегіями для оптимізації формування інклюзивного простору в міських громадах України були б наступні:

- інклюзивне планування: розвинення інклюзивних планів розвитку міста, які враховують потреби різних соціальних груп, зокрема людей з обмеженими можливостями, та включають заходи з адаптації інфраструктури та послуг;

- широкомасштабна освітня кампанія: проведення систематичних освітніх заходів для мешканців міста, спрямованих на підвищення обізнаності

щодо проблем інклюзії та розуміння потреб людей з різними видами інвалідності;

- створення інклюзивних громадських просторів: розробка та облаштування громадських майданчиків, парків, культурних та рекреаційних об'єктів з урахуванням потреб різних груп населення;

- активна участь громадськості: залучення місцевих громадян до процесу прийняття рішень щодо формування інклюзивного простору через консультації, громадські обговорення та місцеві ініціативи.

- співпраця з бізнесом та громадським сектором: розвиток партнерських відносин з місцевими підприємствами та громадськими організаціями для спільної реалізації проектів з розвитку інклюзивного середовища;

- моніторинг та оцінка результатів: впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності заходів інклюзивного розвитку з метою постійного вдосконалення стратегій та програм.

Розглянувши сучасний стан організації інклюзивного простору в українських міських громадах, можна зробити кілька важливих висновків. Перш за все, слід визнати значення інклюзії для сучасного суспільства, оскільки вона сприяє створенню більш справедливого, рівного та дружнього середовища для всіх громадян. Україна зробила значний крок у напрямку створення інклюзивного простору, впроваджуючи різноманітні програми та заходи, спрямовані на адаптацію інфраструктури, підвищення обізнаності громадськості та розвиток партнерств з різними зацікавленими сторонами.

На жаль, існують певні виклики, з якими стикаються українські міські громади у формуванні інклюзивного простору. Деякі з них включають недостатню увагу до потреб осіб з обмеженими можливостями у плануванні та реалізації проектів, брак координації між різними органами влади та недостатню фінансову підтримку.

Проте, необхідно визнати, що великий прогрес вже досягнуто, і є потенціал для подальшого вдосконалення. Застосування комплексного підходу,

активна участь громадськості та залучення різних зацікавлених сторін можуть допомогти вирішити існуючі проблеми та зробити міські громади України більш інклюзивними та доступними для всіх громадян.

Отже, необхідно продовжувати працювати над покращенням інклюзивного простору, враховуючи потреби всіх громадян, і розвивати інклюзивне середовище, яке сприятиме зміцненню соціальної солідарності та підвищенню якості життя всієї спільноти.

У цьому розділі розглянули різноманітні шляхи оптимізації формування соціального інклюзивного простору в міських громадах України. Дослідили роль різних суб'єктів, таких як місцеві влади, громадські організації, професіонали з архітектури та дизайну, а також самі мешканці міст. Також розглянуті важливі аспекти співпраці між різними секторами суспільства, включаючи приватний сектор, академічні установи та міжнародні організації.

Проаналізувавши ці аспекти, виявили ключові проблеми та виклики, які перешкоджають формуванню інклюзивного простору, такі як нестача ресурсів, недостатня участь громади та недоліки в існуючому законодавстві. Також визначили можливості для оптимізації, такі як залучення різних груп населення до процесу прийняття рішень, сприяння інтерсекторальному співробітництву та використання міжнародного досвіду та кращих практик.

У результаті цього аналізу дійшли до висновку, що для ефективного формування соціального інклюзивного простору в міських громадах необхідно розглядати цей процес як комплексне завдання, що вимагає співпраці різних суб'єктів та впровадження інноваційних підходів.

Також запропонували стратегічні шляхи оптимізації формування соціального інклюзивного простору в міських громадах України, такі як: 1) інклюзивне планування; 2) широкомасштабна освітня кампанія; 3) створення інклюзивних громадських просторів; 4) активна участь громадськості; 5) співпраця з бізнесом та громадським сектором; 6) моніторинг та оцінка результатів.

Усі ці стратегії спрямовані на створення більш інклюзивного простору в міських громадах України, де кожен громадянин має можливість жити, працювати та розвиватися в умовах гідності та рівності. Саме ці стратегії сприятимуть побудові більш інклюзивного суспільства, де різноманітність вважатиметься цінністю, а доступність та рівні можливості будуть пріоритетом.

ВИСНОВКИ

Формування соціального інклюзивного простору у міських громадах є ключовим аспектом сучасного розвитку суспільства. Цей процес передбачає створення оточення, де кожна людина, незалежно від її індивідуальних особливостей та обставин, має рівний доступ до всіх сфер життя та можливостей. Актуальність дослідження процесів формування соціального інклюзивного простору у міських громадах набуває особливої вагомості в сучасному суспільстві, ознаменованому складними трансформаціями та розмаїттям потреб населення. Однією з основних складових формування інклюзивного простору є створення фізичної інфраструктури, яка б враховувала потреби всіх груп населення.

Аналізуючи різноманітні підходи до дослідження формування соціального інклюзивного простору у міських громадах, стає очевидним, що ця проблема вимагає комплексного підходу та інтегрованого розуміння. Різноманітність підходів свідчить про складність цієї проблеми та необхідність системного підходу до її вирішення. В ході аналізу різноманітних підходів до дослідження формування соціального інклюзивного простору в територіальних громадах у науковій літературі виявлено, що ця проблема має складний та багатогранний характер. Зокрема, дослідники акцентують увагу на доступності інфраструктури, соціальній інтеграції, участі громади та захисті прав уразливих груп населення. В ході ретельного аналізу принципів та методів дослідження можна зробити висновок, що вони є важливою складовою будь-якого наукового дослідження. Принципи, такі як систематичність, об'єктивність, допомагають забезпечити наукову обґрунтованість та достовірність результатів. Щодо методів, таких як: мультидисциплінарний підхід, аналіз документів, літературних джерел та звітів, анкетування та опитування, вони різноманітні й вибираються залежно від предмета та мети дослідження. Використання методів дозволяє отримати комплексний погляд на досліджувану проблему. Заслуговує уваги те, що правильний вибір принципів та методів дослідження є запорукою успішності наукової роботи та вірного визначення її результатів.

Вивчаючи нормативно-правові засади, що визначають формування соціального інклюзивного простору в міських громадах, не можна не помітити їхню важливість та наполегливість. Кожен документ, починаючи від Конституції України та закінчуючи Конвенцією ООН про права людини з інвалідністю, створює правовий фундамент для створення справедливого та рівноправного суспільства.

У сучасній Україні існує низка законів, спрямованих на забезпечення інклюзивності та рівних можливостей для всіх громадян. Один із найважливіших законодавчих актів у цій сфері – Закон України «Про освіту» [34]. Крім того, Закон «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [28] гарантує соціальні права та підтримку осіб з інвалідністю, включаючи доступ до різноманітних послуг та програм реабілітації. Також варто відзначити Закон «Про зайнятість населення» [23]. Цей закон встановлює правові засади соціального захисту та підтримки населення в сфері зайнятості. Він містить положення щодо стимулювання зайнятості та інтеграції всіх громадян на ринку праці, у тому числі з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, включаючи осіб з обмеженими можливостями. Для забезпечення доступності інфраструктури та громадських просторів важливим є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [26], який передбачає обов'язок місцевих органів влади забезпечувати створення безбар'єрного середовища для всіх громадян.

Ці закони становлять основу для розвитку соціально інклюзивного суспільства в Україні, а їх відповідне впровадження та забезпечення контролю за їхнім дотриманням є ключовими кроками на шляху до забезпечення рівних прав та можливостей для всіх громадян країни. У формуванні соціального інклюзивного простору у міських громадах важливу роль відіграють різні суб'єкти. Місцева влада відповідає за створення сприятливих умов та реалізацію програм, спрямованих на підвищення доступності та рівності. Громадські організації активно мобілізують громадські ресурси та ініціюють проекти соціальної підтримки. Бізнес-структури забезпечують

працевлаштування та впроваджують політику соціальної відповідальності. Освітні та медичні установи забезпечують доступ до якісних послуг. Активна участь громадян у формуванні громадського простору та готовність до співпраці є ключем до успішної реалізації інклюзивних ініціатив. Взаємодія цих суб'єктів є важливим чинником у забезпеченні гармонійного та справедливого суспільства.

Проаналізувавши сучасний стан організації інклюзивного простору на прикладі реалізації відповідних програм у міських громадах, я дійшла висновку, що існують як позитивні аспекти, так і виклики, що потребують уваги та вирішення. На позитивні сторони можна відзначити зростання усвідомленості щодо важливості створення інклюзивного середовища, а також зусилля багатьох міських громад у реалізації програм і проектів, спрямованих на покращення доступності та включення різних груп населення. Важливо відзначити, що існують ще багато викликів, таких як нестача фінансування, відсутність належного законодавчого забезпечення та нестача участі та підтримки з боку деяких суб'єктів, що уповноважені на вирішення цих питань.

Розглянувши та проаналізувавши сучасний стан організації інклюзивного простору в українських міських громадах, можна зробити кілька важливих висновків. Перш за все, слід визнати значення інклюзії для сучасного суспільства, оскільки вона сприяє створенню більш справедливого, рівного та дружнього середовища для всіх громадян. У ході дослідження були запропоновані стратегічні шляхи оптимізації формування соціального інклюзивного простору в міських громадах України, такі як: 1) інклюзивне планування; 2) широкомасштабна освітня кампанія; 3) створення інклюзивних громадських просторів; 4) активна участь громадськості; 5) співпраця з бізнесом та громадським сектором; 6) моніторинг та оцінка результатів.

Отже, формування соціального інклюзивного простору у міських громадах є невід'ємною складовою побудови справедливого та рівноправного суспільства. Цей процес потребує спільних зусиль місцевої влади, громадських організацій, бізнесу та громадянського суспільства. Шлях до успішного

формування інклюзивного середовища лежить у впровадженні соціально-орієнтованих політик, розробці спеціальних програм та проєктів, а також забезпеченні доступності до освіти, здоров'я, працевлаштування та інфраструктури. Взаємодія всіх зацікавлених сторін є важливою умовою для створення гармонійного та справедливого суспільства, де кожен громадянин має можливість реалізувати свій потенціал та брати активну участь у громадському житті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азін В. О., Байда Л. Ю., Госс Н., Ждан П. М., Сухініна І. М., Флетчер А. Нічого для нас без нас : посібник з інклюзивного прийняття рішень для державних органів. Київ : Ленвіт, 2015. 102 с.
2. Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Енс О. В. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Енс О. В. Київ : Українсько-канадський проект, 2013. 128 с.
3. Андрєєва М. О. Концептуалізація поняття «інклюзивне середовище» у контексті розбудови суспільства рівних можливостей в Україні. *Імідж сучасного педагога* : науковий фаховий журнал. Полтава, 2017. № 6. С. 47-50.
4. Артемова Л., Бібік Н. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / ред. кол. : Н. Софій, за ред. І. Єрмакова. Київ : Контекст, 2000. 336 с.
5. Байда Л. Ю. Інвалідність і суспільство : навч. посіб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 187 с.
6. Байда Л. Ю., Красюкова-Енс О. В., Буров С. Ю., Азін В. О., Грибальський Я. В., Найда Ю. М. Інвалідність та суспільство : навч.-метод. посіб. Київ, 2012. 216 с.
7. Берендєєва А. І. Сфера застосування дефініції «інклюзія». *Південноукраїнський правничий часопис Одеського державного університету внутрішніх справ*. Одеса : ОДУВС, 2017. № 4. С. 19-21.
8. Бирко Н. М. Пріоритетні підходи універсального дизайну. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса, 2022. № 3 (140). С. 46-53.
9. Бондаренко К., Кривуц С. Універсальний дизайн офісного середовища : протиріччя та перспективи. *Specialized and multidisciplinary scientific researches* : матеріали міжнародної наукової конференції. Amsterdam : Лого, 2020. С.123-125.

10. В Запоріжжі затвердили програму з безбар'єрності на 2024-2030 роки. URL: <https://zp.gov.ua/uk/articles/item/20828/v-zaporizhzhzhi-zatverdili-programu-z-bezbarernosti-na-2024-2030-roki> (дата звернення 25.03.2024).

11. Васильєва Г. І., Любарець В. В. Термінологічний словник – інклюзія. Київ : Міленіум, 2018. 44 с.

12. Виртосу І., Печончик Т. Універсальний дизайн : практичні поради для кожного. URL :https://ud.org.ua/images/news/UniDesign_Web.pdf (дата звернення: 10.03.2024).

13. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 20.01.2024).

14. Кривуц С. В. Засоби формування міського простору на основі принципів універсального дизайну. *Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя* : матеріали XXXIX науково-практичної конференції. Запоріжжя : ПГА, 2016. С. 34-36.

15. Найда Ю. М. Інклюзивне суспільство. Інвалідність та суспільство : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Байди Л. Ю. Київ, 2012. 216 с.

16. Національна Асамблея людей з інвалідністю України. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. Київ, 2017. 64 с.

17. Палагнюк Ю. В., Файчук О. Л. Соціальна робота в умовах сучасних викликів : досвід і перспективи розвитку : монографія. Миколаїв : Смельянова Т. В., 2022. 511 с.

18. Перегудова Т. В. Соціальна інклюзія як елемент соціальної політики : Європейські уроки для України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. Одеса, 2016. №19. С.98-102.

19. Петух О. В. Українська інклюзія : її місце та роль в освіті. *Управління школою*. 2015. № 19(21). С. 36-37.

20. Піронкова О. Ф. Технології стигматизації та інклюзія як альтернативні соціальні практики взаємодії з психічно хворими в сучасному суспільстві : монографія. Харків : Око, 2016. 400 с.

21. Порошенко М. А. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч.-метод. посіб. ; Всеукр. благод. організація Благодійний фонд Порошенка. Київ, 2018. 252 с.

22. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 06.09.2018р. № 2541-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19#Text> (дата звернення: 18.02.2024).

23. Про зайнятість населення : Закон України від 04.07. 2013 р. № 406-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-12#Text> (дата звернення: 28.01.2024).

24. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015> (дата звернення: 22.02.2024).

25. Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 рр. Безбар'єрна Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009р. №784. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/snow/784-2009-%DO%BF> (дата звернення: 01.03.2024).

26. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.01.2024).

27. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21 березня 1991 року № 876-XII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t087500?ed=2003_11_27 (дата звернення: 02.02.2024).

28. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.91 р. № 876-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

29. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

30. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю : Закон України від 2009. № 1767. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T091767?an=11> (дата звернення: 04.04.2024.).

31. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

32. Про реабілітацію : Закон України від 06.10.2005 р. №2961-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/snow/2961-15> (дата звернення: 08.03.2024).

33. Про соціальні послуги : Закон України від 16.11.2021 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 21.01.2024).

34. Про освіту : Закон України від Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

35. Романцов С. Упровадження інклюзивної освіти в діяльність ПНЗ. *Позашкілья*. Київ : Шкільний світ, 2015. № 2. С. 18-24.

36. Семигіна Т. В., Іванова О. Л. Працевлаштування та зайнятість людей з інвалідністю : довідник для роботодавців. Київ, 2010. 140 с.

37. Сергієнко І. Г. Роль соціальної інклюзії та соціальної ексклюзії у створенні інклюзивного міста майбутнього в контексті державного управління. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Одеса : Гельветика, 2023. №33. С.242-247.

38. Стрельнікова О. О., Єсіна Н. О. Поняття та сутність соціальної інклюзії в соціальній роботі. *Сучасне суспільство* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2019. №1(17). С. 233-241.

39. Цимбалюк І. О. Механізм управління інклюзивним розвитком регіону в умовах фінансової децентралізації. *Бізнес-навігатор* : науково-виробничий журнал. Херсон : Гельветика, 2019. №6 (56). С.97-102.

40. Чукут С. А., Шиць О. Р. Забезпечення соціальної інклюзії в розумних містах : виклики та сучасні тенденції. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2021. №1. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1938> (дата звернення: 01.04.2024).

41. 11 громад посилили свій потенціал за напрямками універсального дизайну, доступності та інклюзії в освіті. URL: <https://usif.ua/news/11-hromad-posylyly-svii-potentsial-za-napriamamy-universalnoho-dyzainu-dostupnosti-ta-inkliuzii-v-osviti> (дата звернення 08.04.2024).

42. Deniz Zeynep Leuenberger, Michele Wakin Sustainable Development in Public Administration Planning : An Exploration of Social Justice, Equity, and Citizen Inclusion, *Administrative Theory & Praxis*. Philadelphia : Taylor & Francis, 2007. №29 (3). P. 394-411.

43. Frost S., Alidina, Raafi-Karim. Building an Inclusive Organization : Leveraging the Power of a Diverse Workforce. London : Kogan Page, 2019. 208 p.

44. Identifying social inclusion and exclusion. 2016. URL: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/> (дата звернення: 15.03.2024).

45. Joint report on social inclusion. URL: https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf (дата звернення: 15.03.2024).

46. Kathleen O. Adam, N. Jenny, H. Nick, V. H. Inclusive smart cities : Delivering digital solutions for all, Deloitte Insights. 2019. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/public-sector/inclusive-smart-cities.html> (дата звернення: 25.03.2024).

47. Koikkalainen Petri. Social inclusion. California : SAGE Publications, 2011. P. 454-468.

48. Gunder M., Madanipour A., Watson V. The Routledge Handbook of Planning Theory. New-York : Routledge, 2017. 374 p.

49. Rawal Nabin Social inclusion and exclusion : A review. *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*. 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/240803440_Social_Inclusion_and_Exclusion_A_Review (дата звернення: 25.03.2024).

50. William V. J. Neill, Hanns-Uve Schwedler Urban Planning and Cultural Inclusion : Lessons from Belfast and Berlin. 2001. URL: <https://www.libgen.is/book/index.php?md5=CD7B04487A602807ECC4FFEE3244BDC2> (дата звернення: 01.05.2024).

51. The Agenda 21 for culture is available. URL: https://www.agenda21culture.net/sites/default/files/files/documents/multi/ag21c_uk.pdf (дата звернення: 20.04.2024).

52. The European Social Fund and Social Inclusion. URL: https://ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/sf_social_inclusion_en.pdf (дата звернення: 01.04.2024).

53. Ticha, R., Abery, B., Johnstone, C., Poghosyan, A., & Hunt, P. (Eds.) Inclusive Education Strategies : a Textbook. Minneapolis, MN, USA : University of Minnesota, 2018. 259 p.

54. UIA. Guidebook for the 2030. Agenda. URL: <https://www.uia-architectes.org/en/calendar/uia-guidebook-for-the-2030-agenda/> (дата звернення: 20.03.2024).

55. Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 10.04.2024).

56. What is Digital Inclusion? URL: <https://digitalinclusion.umd.edu/content/what-digital-inclusion> (дата звернення: 30.03.2024).

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Князева Дар'я Андріївна, студентка 5 курсу, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: knyazeva686@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Формування соціального інклюзивного простору у міських громадах» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Князева Д.А.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Бутченко Т.І.